
CHVILKY

Č. 98-99 40 h

FRANTIŠEK KRETZ:

JAK JSEM SBÍRAL

VYDÁVÁ · A · VEDE

J · PELCL · PRAHA

vati s těmi, k nimž se naše žluté sešitky tak snadno nedostanou a již nejsou ještě tak daleko, aby chápali se četby.

Knihy života. Sbíрка životních konfesí, ať v jakékoliv podobě. Významné místo připadnouti má ve sbírce této století osmnáctému, ale i jiné věky mají býti v ni zahrnuty, pokud živelně projevily se v charakteristickém a plodném díle literárním. To nejsou jen vytištěné příběhy na papíře, ale události v životě. Přečteš-li je, prožil jsi něco. Jsou ti oporou. Troufáš si žiti s nimi mezi lidmi, neboť samy jsou silně prožity vnitřně. Popisují-li vnější osudy životní a jsou-li umělecky pravdivě napsány, jest kouzlo jejich zvláštní, neboť skutečná historie má význam dokumentární.

Krásné knihy dětem. Do četby dětské chtěl bych přinésti zdravý názor na život, poznání světa, ethický idealism bez sentimentality a nepravdivého rozdělování světla a stínu. Dobro nebývá na světě vždy odměňováno a nekonejme ho pro tuto odměnu. Ušetříme si alespoň zklamání, neboť dobro bývá naopak také velmi pronásledováno. Proč je konáme, z jakých pohnutek, z jaké vnitřní nutnosti, o tom řeknou nám vnitřní naše hlasy, dovedeme-li jim naslouchati. Ethický idealism jest založen hlouběji než v moralisování. Jest vnitřní a ne zevní. V této sbírce vyjdou knihy zábavné i poučné, hodící se věku dětskému.

Seznamy knih vydaných v těchto sbírkách i jiných knih mého nakladatelství pošlu každému na požádání zdarma. Zašle-li kdo dopisem dvacet haléřů ve známkách, pošleme mu čísla Chvilék: na obálkách Chvilék jsou také podrobnější seznamy. Objednati knihu některou jest nejlépe pošt. poukázkou anebo v dopise známkami poštovními. Kdo není pravidelně platicím odběratelem, tomu neposíláme ani na ukázkou ani na úvěr.

H. TAINE: FILOSOFIE UMĚNÍ.

Jeden z pilířů moderní kritiky a dějin umění, klasicky jasnou formou přístupno každému, kdo má zájem o umění.

O povaze a tvorbě uměleckého díla. — Renaissanční malířství v Itálii. — Malířství v Nizozemí. — Sochařství v Řecku. — O ideálu v umění.

Vyšlo v Pelclově Knihovně Rozhledů. Za K 6.—, váz. K 7·40.

Nakladatel JOSEF PELCL v Praze, Ječná ul. 8.

KRITICKÉ STUDIE

1. Sbíрка našich »KRITICKÝCH STUDIÍ«, kterou jsme zahájili essayí docenta Dra. Kybala, sleduje program zcela praktický a konkrétní. Chce předkládati nejširším kruhům české intelligence výsledky samostatného bádání i syntetického tvoření našich i cizozemských učenců, podané ve formě svižné, poutavé a podnětivé. Nechceme konkurovati se žádnou sbírkou českou obsahu vědecko-populárního, nýbrž navazující na naši »KRITICKOU KNIHOVNU« chceme podati českému čtenářstvu něco původního a svérázného na poli našeho podnikatelství knižního a prospěti snahám pokroku a duchovního rozvoje našeho národa.

2. Každý zajisté, kdo sleduje pozorně a bez předsudků náš kulturní rozvoj v poslední době, poznal, že kdežto na jedné straně hromadí se učená a více méně nepřístupná díla odborníků-právníků, národních hospodářů, přírodovědců, filosofů, historiků, filologů, — chybí na druhé straně nejen porozumění, nýbrž i nejmenší zájem o výsledky duchovního tvoření našich učenců, badatelů a myslitelů. V dřívější době pokoušeli se překlenouti tento rozpor ušlechtilým popularisováním věd a za tím účelem zakládány příslušné sbírky. Avšak zdá se, že dnešní obecenstvo žádá více a touží po ukojení svých duchovních potřeb jiným způsobem. Dnešní čtenářstvo nespokojuje se prostou recepcí popularisovaných věd, nýbrž chce nahlédnouti do samé dílny tvoření vědeckého a poznati nejen, co se v ní děje, nýbrž i, jak se to dělá. Tato snaha je pokrokem doby zcela vysvětlitelná a naše sbírka »Kritických Studií« bude ji všemožně podporovati.

3. Co je programem »Kritických Studií«? Programem čili cílem »Kritických Studií« jest sblížení moderní vědy s českým světem kulturním. Pravíme »moderní věda«, rozumějíc tím nikoliv neměnitelný kánon vědeckých poznatků, nýbrž nevyčerpatelnou studni vědeckých záhad čili problémů, které vášnivě poutají pozornost moderního ducha. Každá věda má řadu takových problémů a řešením jich může proniknouti k myslí lidí, kteří jsou jinak vědeckému bádání zcela cizí. Takovým problémem na př. v historii je právě Bílá Hora, které jest věnován první svazek naší sbírky. Pojímání a řešení tohoto problému může zajisté zajímati nejen odborné historiky, nýbrž i politiky, sociology, filosofy, vychovatele a mnohé jiné. Poněvadž hlavní věc při takovém problému je vědecká metoda, kterou se problém řeší, chceme orientovati naši sbírku v tomto směru, a tím seznamovati své čtenářstvo s výsledky methodického vědeckého zkoumání.

4. Po stránce věcné »Kritické Studie« budou věnovány především duchovědám, historii, filosofii, náboženství, vychovatelství, politice, právům, literární a umělecké historii atd. Ač

CHVILKY, ČÍSLO 98-99.

FRANT. KRETZ:
**JAK JSEM
SBÍRAL.**
NĚKOLIK VZPOMÍNEK.

NÁKLADEM JOSEFA PELCLA V PRAZE 1913.

ÚVODEM.

Podávám jen široké obrysy, jak jsem se učil a vnikal do tajů lidového umění. Po Slovácku rozseto bylo nekonečně pestrých květů krojových, všude malebné obrazy, jásavé barvy. Toto všecko úzce se připínalo k povaze lidu. Během let jsem pozoroval, jak neobyčejně rychle pestrost barev bledne, jako by zapadalo nad krajem slunce. Lid také neměl již té horlivosti v domácí umělecké práci a bývalá jednotnost v kroji se rozpadávala. S krojem současně zmizelo i lidové umění, nejskvělejší ozdoba selského šatu. A nebylo nikoho, kdo by aspoň pozoroval kroj, jeho metamorfosy, jeho jas i přítmí, kdo by sbíral, co bylo položeno stranou, kdo by věnoval pozornost přílivu a odlivu lidové obrazotvornosti v jeho umělecké tvorbě se vlnící. Šel jsem sám, nedbal jsem svízelů, bylo při tom i dosti radostí; snášel jsem, co se ještě uchovalo. Za práci — jak už je to v našem národě zvykem — házelo se po mně klacky, i to náleží do komentáře, aby budoucnost věděla, jak jsme žili. Vzpomínatí budu vždy těch radostných chvil, když se mi podařilo zachránit vzácnou památku. A narovnal jsem těch skvostů přehojné množství, kteréž jsou na trvalé časy uchovány v moravském zemském museu jako zářivý dokument naší lidové umělecké tvorby.

V Uh. Hradišti, v červenci 1913.

I.

Již za mládí jevil se ve mně zájem o starožitnosti. Měli jsme již jako mladí hoši příležitost v Blansku u známého archeologa dra Jindřicha W a n k l a viděti spousty vzácných kostí, kamení a bronzů, naučili jsme se oceňovati křemínky, kroužky, sekerky, mlaty a jiné roztodivné věci a zkoušeli jsme štěstí, podobné věci vyhledávat. Také ředitel pan *K. J. Maška*, jakožto rodák blanenský, hned za mladosti zachytil zde prvotiny sběrací v oboru archeologie, jakož i nadaný technik *Kupka*, záhy zesnulý, i archeolog *J. Knies*. Vykopávek jsem však záhy nechal a uchýlil se na obor jiných starožitností. Měl jsem příležitost v salonech i v zámcích postřehnouti umělecko-průmyslové předměty všeho druhu, byl jsem poučován odborníky a upozorněn na význačné podrobnosti. Neměl jsem ovšem ani potuchy, že bych někdy mohl v tomto oboru pozitivně zasáhnouti k dílu sběracímu. Nebylo ani peněz, ani materiálu. Působil jsem v malých osadách, ve kterých přes pátrání nenašlo se nic zvláštního. Byli už přede mnou všude sběratelé a dobře vše, co bylo přístupno, probádali. Někde jsem našel staré knihy, staré cechovní truhlice, pečetě a listiny. V tomto oboru zase já nebyl zasvěcen a zanechal jsem toho. Teprv později, po častých návštěvách museí a přednášek ve Vídni pozoroval jsem tepané věci ze železa, stříbra, předměty cí-

nové a keramiku. Něco jsem našel přece, byly to trosky, věci slabé, ale učinil jsem počátek. Měl jsem něco na srovnávání a studování. Sháněl jsem literaturu. České nebylo a není jí ani podnes, musil jsem probírat velká odborná díla německá, která jsem si vypůjčoval ze zámeckých knihoven. Začaly se mi otevíratí oči. Co jsem dříve kolem sebe neviděl, okolo čeho jsem chodil jako slepý, to dnes bylo přede mnou otevřeno a každý detail byl zajímavý. Bylo mnoho věcí v zámku blannenském. Rytíř *Daubek* v Brněnci byl obzvláštním přítelem umění. Okukoval jsem vzácnosti a shromažďoval pracně potřebné vědomosti. Pravda, všechno bylo uměleckým materiálem cizokrajným, nic nebylo našeho, aspoň jsme se k tomu nehlásili. Od té doby uplynulo přes třicet let. Dnes již v oboru muzeálním jsme na úrovni jiných a zajistili jsme si uměleckým materiálem ze všech oborů čestné místo mezi kulturními národy.

U nás začalo se velice pozdě sbírat. Byly jiné věci na starosti, záležitosti daleko pilnější. Ale jakmile učiněna byla výzva k lidu, aby se zachovaly a sebraly staré památky, sešlo se mnoho cenných předmětů. Během let zase ochablo nadšení, nebylo tolik povzbuzování a pouze řídci milcí starého umění ze záliby skupovali, nač přišli. Každému ovšem nestačí prostředky, aby mohl obzvláště cenné věci kupovat. Proto boháči, o kterých se vědělo, že kupují starožitnosti (jako na př. ryt. Lanna) byli zaneseni odevšad vzácnými předměty a skvělými nabídkami a to v dobách,

kdy u nás bylo velice málo smyslu a pochopení pro zachování a získání umělecko-průmyslových památek. Tak asi před padesáti lety bylo známo pouze několik osob, které kupují starožitnosti. Kolík je jich dnes? Zač se kupovalo tehda a dnes? Je směšno vykládati, že se kupovalo dříve za babku, za maličkosti. Byla to věc náhody, jak si kdo co cenil a jak věci rozuměl. Naši lidé všeobecně nepřikládali starým věcem pražádné ceny, nebyli si vůbec vědomí toho, že by stará věc mohla mít nějakou cenu. A často se ptali: »Nač je vám to? Co s tím?« Kupovalo-li se něco z druhé ruky, už stouply ceny. Tu se sběratel neptá, zač věc byla původně koupena, co za ni antikvář dal. Zde rozhoduje cena předmětu. Je tedy zcela naivní výtka: »Ten neb onen kupoval za halíře věci, které dnes jsou za tisíce.« To jsou věci náhody a porozumění předmětu! Ty časy jsou pryč, kdy u vetešníka koupil se Rembrandt za zlatku a vídeňská figurka za dvacetník. Dnes již má každý umělecký předmět přesnou cenu trhovou, dnes porculán, majolika, sklo, cín, nábytek, krajky atd. má svůj určitý kurs. Proto dnes je věcí zcela náhodnou, najde-li někdo něco za laciný peníz. Stane se to tak, že majitel o ceně předmětu nemá ponětí. Sběrací horečka dnešních dnů je vlastně *pleněním* domácností. Kde co pěkného, uměleckého, starožitného chovalo se v památce a úctě v domácnosti, octlo se dnes ve sbírkách starožitníků. Neříkáme nic, když se věci uchovají doma a sběratel je si toho vědom, že vlastně koná

vlasteneckou povinnost zachraňuje uměleckou minulost naší vlasti. Ale sbírá-li někdo, aby obchodoval a usiloval jenom o to, aby věci výhodně zpeněžil, pak naprosto nemůžeme tento způsob sběrací schvalovati. Rozumní lidé, kteří věci rozumí a nejsou nuceni prodat, chovají předměty v pozornosti aneb je odporučí některému museu. Bohužel, v posledních letech i u nás vyvstala řada potulných sběratelů — obchodníků a obchodnic, zejména v oboru výšivek, krajek, krojů, keramiky, nábytku a jiných zvláště národopisných předmětů. Dříve byli takoví slidiči na uher-ském Slovensku, ale nyní i z Moravy jezdí na jarmarky do Uher, zvláště do Trnavy a do Fraštáku, kam venkovský lid přináší různé staré věci a na trhu je veřejně prodává. Uherští obchodníci již na Moravu se zbožím nejezdí, není dobrého materiálu. Ale dříve, třeba před dvaceti lety, jezdívali občas k nám a všickni zastavovali se u mne v Uh. Hradišti. Tehda nebylo kupců na ty »hadry a střepy«, nebyly také ceny vysoké, byl také nákup na vsích velice laciný. Vzpomenu jen skvostné konce z Lubiny, Bzinců, Hrachovišti a okolí, které pokládám za nejvzácnější, nejjemnější lidové práce v oboru Holbeinovy techniky a barevných krajek v mnohonásobných variantech. Také polychromové výšivky z Rybar — rukávce, čepce a zástěry — nosili za laciný peníz. Dnes neuvídíte nikde ani stehu! Všecko vydrancováno, tak že domácí lidé nemají ani památky po bývalém kroji a domácí umělecké práci. —

A tak se systematicky plení obec po obci; napřed přijde jeden, něco najde a zkouší s tím štěstí. Najde-li odbyt, sbírá dál. Konkurenti zatím vyslídí toto nové hnízdo a nyní je překotná soutěž v kupování a ceny rostou jak na burse. Čepec, který byl dříve za korunu, je na konec za 12 korun. A jak se handlíři záhy naučí třídít zboží dle jakostí! Zprvu ovšem nerozeznávají věci, prodává se kus jako kus. Později začne se rozumovat a dle zachovalosti, čistoty práce, umělecké jakosti stanoví se ceny. Handlíři sestavili si adresáře kupců a síce seznam museí a privateřů, kteří sběrače dobře vycvičili, ovšem také ke své vlastní škodě. Handlíři věděli přesně, kdo co koupí a zač. Dle toho roztřídili zboží, což s počátku nečinili. Zprvu bylo velice dobře. Vybral jsem si první z ranců, co jsem mohl potřebovat a pustil jsem je dál, tak jenom bylo lze sebrati kolekci vzácných předmětů. Dnes už handlíři jedou přímo tam, kde docílí nejvyšší ceny. Jezdí daleko, i do ciziny.

Kdo dnes kupuje, musí vzít co se donese a musí vyklopit velké peníze. To je osud všech sběratelů: kdo dřív začne, tomu se daří nejlépe, kdo přijde naposled, musí se spokojit se zbytkem a s vyšší cenou. Musel jsem tedy vyhledávat nové prameny, nová místa národopisně zajímavá, když se mi na stará místa hnali v patách četní jiní sběratelé. Nových pramenišť bylo málo; u nás nic, na Slovensku pořídka. Také moji dodavatelé z Uher slábli, lid žádal vždy víc, věci

byly slabší a tak onen bývalý spád a chvat sběrací pozvolna se uklidnil.

II.

Horečná touha sbíratí starožitností a památky národopisné vznikla u nás krátce po výstavě národopisné v Praze a zachvacovala čím dále tím širší kruhy, tak že dnes není u nás místočka, kde by nebylo sběratele. Není tedy divu, že při tak ohromné poptávce po starožitnostech prohledán byl kde který kout, a že cena předmětů vzrostla dnes do závratné výše.

Sbírat je snadno, když jsou známosti, peníze a prošlapaná cesta. Když jednou jest uznáno, co má cenu, kdy jest zboží roztríděno, pak není nesnadno bezpečně získávat všelicos. Ale než-li se k dokonalé znalosti dospěje, trvá to dosti dlouho. Zejména v domácím lidovém uměleckém průmyslu musely se razit úplně nové dráhy. Vše leželo úhorem, pouze vynikající, do očí bijící ojedinělé kusy byly jako kuriozity brány do sbírek. Lidové zboží naše bylo méně ceněno, jak už u nás vůbec je zvykem, že dáváme přednost cizím výrobkům, protože jsou v modě, jsou doporučovány a do nebe vychvalovány. My jsme vůbec v úsudcích nesamostatní, čekáme, až co druzí řeknou. Také není u nás náležité výchovy a smysl umělecký. Kdybychom byli rozuměli umění a uměleckému průmyslu, musely by naše museální sbírky býti daleko bohatší než jsou. U nás čekalo se, až kdo co

daruje. A je známo, jaké často kvality bývají darované věci. Z naší netečnosti, neznalosti a nevšímavosti v oboru sbírání, šetření a zachovávání uměleckých památek těžili vydatně druzí, kteří přišli a lacino, ba zadarmo brali plnýma rukama, co měli platit zlatem a co mělo zůstatí trvale doma. Ale co, my jsme těm věcem nepřikládali ani ceny ani významu, sami jsme věci odstrkovali, odhazovali a ničili, nahrazující je bezcennými moderními předměty. Tak pozvolna oprchávaly radostné květy posázené po našich domácnostech, dýchající něžností a vybraným vkusem našich předků. My jsme tyto odkazy vyházeli — dnes bychom je rádi měli! Dnes vládne všude internacionální vkus, všechny domácnosti zřízeny jsou — abych tak řekl — na jedno kopyto. Kde měli lásku k věci, tam mnoho zachovali. Pravda, u nás po staletí rozvířen byl náboženský boj i ostatní války vyplenily Moravu, starých věcí pramálo naleznete, ale věčně tvořivá obrazotvornost našeho venkovského lidu nahrazovala rychle jako zázrakem s touž originelností, něhou i dovedností, co v paměti zůstalo jako umělecký odkaz našich předků. A my až podnes můžeme konstatovati, že náš lid ve své tvořivosti ornamentální zůstal namnoze až do podrobností věren tradicionelním formám, od nichž nedá se ničím odvrátiti.

Lidové umění je jedním z nejvýznačnějších dokladů kultury našeho národa. Proto také má se věnovati zachování těchto lidových uměleckých prací největší péče a pozor-

nost. Myslím, že z toho oboru má se sbírat všecko, nikoliv jen »parádní« kusy. Každý obor lidové práce prochází jakousi školou, je ve vývoji, krystaluje, nabývá určitého typu, který má sklon vyjádřiti typ národa, čili umělecká tvorba přimyká se k určitému kmeni, je jemu vlastní, je jeho pevnou součástí a činí jej charakteristickým jedincem. Je tedy umění činitel, který národu dává zvláštní typ čili ráz, činí národ národem mezi národy, vylučujíc jej z bezbarvé internacionální splynuliny. Tato známka je charakteristikon, je pevným přívlastkem kmenovým, s ním národ je, s ním žije, s ním umírá.

Po umění poznáte Turka, Vlacha, Španěla, Japonce, Číňana, Rusa, Němce a jiné. Každý proráží svým typem uměleckého průmyslu, který přiléhá k jeho povaze. O nás svět nevěděl a neví dosud. Promítejte odborné knihy pojednávající o umění, o uměleckém průmyslu, o architektuře, o dějinách krojů, vůbec hledejte někde zmínku o nás — nenajdete nikde ani řádku. Proč? Kdo se měl o to starat? Snad cizina? Nikoliv: my sami! Je to naše vina, že jsme neměli lidí schopných, odborných a učených, kteří by se byli těmito věcmi obírali a je náležitě publikovali. Bez publikací jsou naše umělecké poklady mrtvým kapitálem. A ještě dnes nejsme ani o píď dále! Čekáme, až nějaký cizinec o tom vydá dílo. Je to možné, protože se cizina o náš lidový průmysl velice zajímá.

Nedostačí, mítí lásku k věci, ale tuto lásku

vyjádřiti činem, který by měl účinek! Nedo-
stačí sbírat, věci ukládat a rovnat. Ale nutno
z tohoto materiálu čerpat sílu k novým me-
tám umění a o lidové tvorbě vůbec podati ve-
řejnosti soustavné dílo, ve kterém se ukáže
svérázný vývoj lidového umění. Pravil jsem,
že se má sbírat všechno. Proto, poněvadž každý
kousek je článkem do vývoje umění, je spolu
dokladem různé invence a technické zručnosti
jednotlivce. Dokonalé věci nevyráběl pojed-
nou nikdo; došel empirickou cestou k zdo-
konalení jako na příklad v keramice. Chce-
me-li v keramické výrobě ukázati vývoj, tak
musíme bráti všechno, aby se vidělo, kterak
výrobci zápasili s hlinou, polevem, barvou,
pálením. Také ve vyšívání, v krajkářství,
sklářství, dřevořezbě musíme sbíratí elemen-
tární, primitivní věci rovněž s toužou láskou,
pílí a pozorností jako předměty umělecky
zralé a vyspělé. Nemysleme si, že se najde
mnoho stejných věcí. Podobných, příbuzných
možná, ale úplně ve všem stejné práce ne-
naleznete. Proberte tisíc límců kyjovských,
přehazujte tisíce drobných výšivek z rukávců,
seřaďte keramiku, dívejte se pečlivě, bedlivě
na každou podrobnost a řeknete, že není zde
úplně stejných předmětů.

Jsou sběratelé pro parádu, chtějí něco
v bytě mít, ač věci nerozumí, ale je to nyní
v módě; jsou sběratelé obchodní, kteří věci
skupují a prodávají, hledíce vždy na věci
parádnější, líbivější, kteří také zvláště z vý-
šivek všelicos aranžují; a jsou konečně sbě-
ratelé odborní, znalci, kteří s láskou zachra-

ňují lidové umění, aby z domoviny se nerozptýlilo do širého světa. U těchto se zastavme, poněvadž jejich snažení si nejvíce ceniti dlužno. Bohužel je u nás zachovávání lidových památek odkázáno na amatérství, na privátní munificenci jednotlivců. Jinde to obstarává stát a země, u nás však »přátelé« Němci, kteří ve všem rozhodují, byli by nejraději, kdyby naše umění zmizelo vůbec s povrchu zemského. Je tedy obětavost jednotlivců u nás v oboru získávání starožitností věru až příkladná a musím říci, že jenom těmto sběratelům bude kdysi naše česká veřejnost vděčna, že mnohé věci vůbec zůstaly dosud a nejsou za hranicemi. Ovšem rádi bychom viděli, kdyby pozornost našich pilných sběratelů obrátila se i za hranice. Tam je též mnoho našich věcí a pilní lidé dovedou výměnou i koupí mnohé získati. Také dlužno věnovati pozornost četným uměleckým aukcím, ve kterých vždy se něco nalézá, co patří do českého inventáře. U nás je dosti lidí, co mají dostatek peněz, ale pro umění nevydají ani haléře. Ba ještě se tomu zasmějí. Jinde se vynakládají ohromné sumy na získání uměleckých předmětů. Co pak jednotlivec zmůže? Co skoupí dnes, kdy na umění je tak vysoký kurs? Lacino nedá dnes nikdo nic ani v nejodlehlejší samotě. Každý cení i bezcennou tretku vysoko. A jsou lidé, co skoupí a zaplatí i toto. Krámy starožitníků jsou vykuchány. Co se uchytne lepšího, je hned prodáno. Antikvář ví, kam s tím jít, aby dosáhl nejvyšší ceny. Malí antikváři na ven-

kově, co se týče ceny pranic si nezadají s velkými městy, ba ještě je předčí. Někdy vidíte pěknou věc, chcete ji mít, ale cena je k zoufání! Sběratelé sami dovršují smělost antikvářů, že jim nesmyslné ceny vyplatí. Jedná-li se o záchranu unikátů, zvláště domácího původu, pak má neprodleně přispěti na pomoc země. My ovšem litujeme vždycky, až už je pozdě. Tak přišly moravské sbírky dra W a n k l a z Blanska do Vídně, L a n n o v y z Prahy do Berlína. A kolik sbírek získali jsme z ciziny k nám? O to se vůbec nikdo u nás nestará!

III.

Co sbírat? Dnes jsou sběratelé ve všech oborech, býti všestranným znalcem při mnohostrannosti oborů není možno. Každý sběratel se vykrystalisuje v jednom oboru, ve kterém je pak téměř směrodatným odborníkem. Napřed kolísá a záleží na okolnostech a prostředí, kde se octne a jaký okruh zasahuje jeho působnost a co zvláště je tam charakteristického. V městě je zcela jiný typ sběratelů než na venkově. Do měst svádí se z celé země, ba i z ciziny prameny prodejní i nákupní, zde naleznete všecko: je to tržiště internacionální. Kdo co má, zajde do města. Buď se stydí doma věc zpeněžit anebo troufá si ve městě docílit vyšší ceny, v čem je na omylu. Sběratelé venkovští platí daleko lépe než antikváři v městech. Jenom tak zázrakem

se dnes doma něco uchyťí, všechno je dobře inventováno a kde ještě něco je, na to pasou mnohé oči.

Zásadou však budiž: Kupujme, čemu rozumíme! Čemu nerozumíme, nechme; z hlouposti lidské i v starožitnickém oboru se nejvíce těží. Na odborníku antikvář nevydělá, protože každý zná cenu předmětu. Jenom rarity mají cenu zvláštní a tu již antikvář má pro ně určité místo, kde docílí nejvyšší ceny. Čím více ubývá na trhu originálů, tím více množí se falsifikáty. Na falsifikátech učíme se znát originály. Každý sběratel musí projít zvláštní školu, musí býti několikráte napálen a ošizen buď vědomě nebo nevědomky. Buď totiž prodávatel ví, že má falešný předmět, anebo není si toho do opravdy vědom. Je dobře, zeptáme-li se, je-li věc původní, zaručeně pravá a vrátí-li peníze, když se zjistí, že je falešná. Dnes jsou továrny a ateliery, kde se staré věci mistrně napodobí. Původně pouze galvanoplastikou rozmnožovaly se odlítka kovových uměleckých prací. Dnes přešlo falšování dle originálů i do jiných oborů a děje se s takovou pohotovostí, ba mistrností, že jenom velice školení odborníci rozpoznají věc pravou od napodobené. Je známo, jak byla Saitifernova mítra falšována a jinde ještě je dosti věcí raffinovaně padělaných. O falšování obrazů ani nemluvíme. V tom oboru dávno byla všude odborná škola.

Ale i v jiných oborech uměleckého průmyslu, skle, krajkářství, emailu, zbraních, kovotepectví, vyšívání, nábytku, majolice, por-

culánu, věcech ze slonoviny a jiných pěstuje se systematický průmysl na padělání originálů věrně dle originálů s naprostým zdarem, tak že i odborníci jsou dlouho na rozpacích a točí mnohokrátě předmětem, než prosloví svůj konečný úsudek.

Padělání uměleckých předmětů dostouplo vysokého stupně dokonalosti a je dnes potřeba velké opatrnosti při nákupu. Beru-li kterýkolivěk předmět do ruky, vždy si pomyslím: Je pravý? Není padělkem? A tu hned bedlivě zkoumám, abych nebyl ošizen. Stalo se mi, že na místech odlehlých, kde mi ani nenapadlo, že by tam mohl býti vhozen falsifikát k prodeji, našel jsem na oklamání kupců předměty imitované.

Tak jsem byl jednou ve vesničce, kde mi židák sbíral stříbrné gombíky a spínadla. Občas jsem se tam zastavil a když něco měl, odvážil jsem a odebral, co bylo. Před léty jsem k němu zase zabloudil, zboží bylo méně, on také vysypal mi na stůl hrstku gombíků. Koupil jsem je a teprve, když jsem odcházel, všimnul jsem si nádobky, ze které mi gombíky vysypal. Byl to pěkný, starý pokál. Vzal jsem jej do ruky, obhlížel, měl vespod dobré punce, byl silně opotřebovaný, vzácně tepaný, zkrátka věc cenná, parádní. Táží se: prodáte? »Nemohu, bratr přivezl pokál ten nedávno a dal za něj hodně«. »A zač je?« »Nevím,« odpovíká, »až přijde bratr«. Já jsem nemohl čekatí a stůj co stůj chtěl jsem předmět získat. Začal jsem nabízet. Židák kroutil hlavou, mé nabídky rostly — až konečně židák změknul,

když viděl na stole vysázený slušný obnos. Aní si nemůžete představit, s jakou radostí jsem s vzácným lovem spěchal domů a složil jej do skupiny rarit. Pokál ten byl dlouho chloubou mé sbírky. Kdo přišel, každý obdivoval a záviděl. Dlouho trvala má radost, až přišel nepřítel — přišel člověk, který mi radost pokazil. Jako odborníkovi na slovo vzatému jsem se mu pochlubil skvostným pokálem. Líbil se mu, obdivoval, důkladně prohlížel. Za několik dní mi psal: »Kamaráde, ať tebe netrefí šlak, tedy se nelekej, co k tvému velkému zármutku ti sdělit musím: Ten pokál, který je chloubou tvé sbírky, je falešný. Dělej, co dělej, nemohu ti pomoci a musím s pravdou ven. Takových pokálů je ve světě víc, všechny jsou mistrně zhotoveny v Německu.«

To mne doopravdy dorazilo. Už jsem se nemohl na pokál ani podívat, ač mnozí jiní mne ujišťovali, že je sotva padělkem. Ale věřil jsem *Schwaigrovi*, to byl ten kumštýř, co mi tak hořkostí naplnil život — který byl mým evangeliem ve věcech uměleckých. On znal velice mnoho a jeho rady jsem si vážil nejvíce. K němu jsem se také ve všech pochybnostech utíkal a na jeho slova věřil. Mnohému jsem se od něho naučil, co se nedalo z knih vyčísti, protože to tam nebylo. A znalost starožitností a umělecko-průmyslových předmětů nabýváme praxí a stykem odborníků mezi sebou. Každý něco ví a tak se zkušenosti probírají a sbírají. Každý všechno neřekne, zvláště obchodníci starožitnostmi jsou skoupí, aby něco řekli. Škodíli by sobě. Ptáte-li se jich,

je-li ten neb onen předmět originál, buď odpoví přesně, anebo pokrčí rameny a řekne šalomounsky: »Tak jsem to koupil.« To znamená, rozluštěte si hádanku proveniencce sami. Je málo sbírek, kde by byly vesměs pravé originály, najdete všude něco, co budí pochybnost. Čím lepší znalec, tím spíše uhádne. Proto také — zvláště musea — zvou k sobě odevšad různé odborníky na přehlídku sbírek. Tak se mnoho neurčitého objasní, vystřídají se názory a sbírky se pročistí, nabývají větší ceny vědecké, zvláště po stránce původu, doby a topografie.

Jsou věci, o kterých vám ani nenapadne, že by stály za napodobení. A přece je tomu tak! Zvláště nábytek hotoví se na základě starých vzorů, napodobí se štěrbiny, červotočiny, úlomky, kazy, a nerozeznáte z garnitury židli, která je originál. V holičské majolice, po které je dnes nebývalý shon, máte řadu falsí. Na čistý, původní tovar namalují se věrně dle původních originálů dekorativní ozdoby a nezkoumáte-li přesně, nic nepoznáte. Třeba jenom škrábnout a barva sejde, kdežto polev je vpálený. Také sklo, které je dnes velice hledané, našlo místry, kteří dovedou napodobit staré malby vpalované. Jsou staré sklenice bez dekoru. Tedy sklenice sama je originál, ale dekor je padělaný. Také na porculán malují se dle starých vzorů překrásné obrazy. Nesmí se dáti másti původní značkou. Ta určuje hmotu, nikoliv dekor. Také věci ze slonoviny málo kdy jsou staré a pravé. Jsou výborně pracovány, zcela do podrobností

i s vadami dle originálů provedeny, barva sežloutlá, ale jakmile ten umělý nátěr odhalíte, uvidíte novou, čerstvou, bílou slonovinu. A tak jděte od jednoho oboru sbírek museálních ke druhému; všude s největší opatrností berte věci do ruky a tažte se: Je to originál? A vzdor tomu budete ošizeni. A jak vás ty věci ve sbírce mrzí! Co s nimi? Jak se jich strášt? Těšte se nadějí, že přijdou »odborníci«, věci se jim zalíbí a můžete jim udělat lacinou radost a nebude vám ta falešná obluha více na očích. Antikvářovi se často stydíme říci, že jsme ráčili býti napáleni. Seriousní antikváři falešné věci již vylučují, odborníku ani neukazují, aby nebyli diskreditováni.

IV.

Má sběratelská činnost byla zprvu obrácena na domácí lidový umělecký průmysl a kruh sběratelský se přirozeně šířil dál na základě systematického plánu etnografického. Zabíral jsem vždy širší okruhy. Čím větší byla oblast, tím více potřeboval jsem pomocníků, poněvadž síly i čas na to nestačily. Pomocníky jsem musil dříve poučiti a vycvičiti. Každý předmět se do sbírky nehodí, musí nastati třídění zboží. Na sesbíraném materiálu učili jsme se, co je dobré, slabší, špatné, poznávali jsme jakost zboží dle výroby, dle techniky a dle stáří, později určovala se topografie jednotlivých předmětů. Tak na pohled, kdo přebírá na př. drobné výšivky z rukávců žen, řekne, že jsou to kousky všecky stejné. Ale je

na omylu! Je neobyčejná mnohostrannost lidové invence umělecké. Lid mezi sebou soutěží ve vynalézavosti ornamentu, souladu barev, techniky i vkusu. Proto časem, po opět-ném a bedlivém prohlížení předmětů, poznáme se s podrobnostmi těchto prací a jsme plni obdivu nad nevyčerpatelnou studnicí přerozmanitých, svěžích nápadů.

Moje hlavní národopisná činnost datuje se z roku 1885. Obrátil jsem se výhradně na sbírání výšivek, krajek, krojů, později i keramiky. Zprvu jsem nevěděl, co vlastně sbírat, nenahlédl jsem dokonale do minulosti krojové, co se kdy nosovalo, co se odložilo a kde to všecko shledávat. Hadrníci nosili všelicos. Mnohdy něco, co mne přivedlo do rozpaků, nevěděl jsem, co je to, nač to bylo, odkud to je. Začal jsem nyní bedlivě pátrat a hovořival jsem se starými lidmi o bývalém kroji, věci mně záhadné jsem jim ukazoval, na vše se vyptával a tak jsem kus po kuse poznával a dovedl jsem i přibližně stáří předmětů určovat. Hluboko do minulosti tyto paměti nesahaly a my vůbec o starých krojích a starých výšivkách nemáme památky. Můžeme tak nanejvýš jíti 100—150 let zpět, dále je pustina, beze všech stop národopisných.

Na těch předmětech, které máme z nejstarší doby, je pozorovati vkus, jemnost a dokonalost práce, shoda barev a zvláštní původní ornament, péče v provedení a slohová vyspělost. Tento fakt svědčí, že lid dávno před tím již v oborech těch pracoval, neboť vyspělosti a uhlazenosti práce docíliti lze jen průběhem

doby delší, po mnoha a mnoha zkouškách a zkušenostech. Spadají tedy počátky lidové umělecké tvorby hluboko do minulosti a lze jen litovati, že nezachovaly se nám z těch prvotín uměleckých žádné dokumenty. Jenom na starých obrazech, kde malíř zachytil výzdobu šatu, nalezneme stopy prastarého lidového ornamentu. Na zámku oravském jsou v jedné místnosti staré obrazy, pocházející ze 17. století. Zajímala mne podobizna paní hradu,*) která na šatu má výšivky slovenské, dobře vystižené a jichž ornament je příznačný pro Trenčansko horní, sahající až ke stolicí oravské. Tento ornament mne upoutal proto, že tentokráte zemané zdobili se lidovou prací, splynuli s lidem a že na hradech a zámcích zemanské paní pracovaly výšivky i krajky po domácím způsobu. Tenkrát nebylo vedoucí módy a mistrnost práce lidové pronikala i do síní vrchností. Průběhem doby a stykem s cizinou dovečeny k nám nové způsoby šacení, nové metody vyšívání a krajkářství a tak se šlechtické paní oddálily od svérázné domácí práce a naklonily se k novotám, které byly všude směrodatnými. I lid bedlivě si všímal prací paní hradu a mnohé pochytíl jak v technice, tak v ornamentu. Proto se nedivme, že mezi lidovou prací nalézáme cizí vlivy, ovšem po domácím způsobu zpracované. Zde musíme rozeznávat, kde jsou hranice lidového umění, co je vlastní, samorostlé a co je vypůjčené, napodobené, zpracované. Zvláště

*) Comitia. Elisabeth Thurso 1626.

u výšivek upozorujeme hojně reminiscencí, ale vzdor tomu význačný je vlastní, původní způsob zpracování. Jsou věci, které byly k různým účelům pracovány. Buď jako dar, buď do kostela, buď vrchnostem, buď k slavnostním obřadům, na úvod, na svatbu, na pohřeb. Dle svého účelu mají věci svůj ráz, motiv a zpracování. Je nesmírná mnohostrannost invence, lid skutečně tvořil a závodil na poli uměleckém. Proto litovati jest, že památky starších dob jsou po skrovnu zachovány. Pouze ojedinělé kusy ukazují uměleckou zdatnost našeho lidu již za starých dob. Bylo zvykem lidovým, že do hrobu dávali nejskvostnější výšivky a krajky. Tak zničeno ohromné bohatství umělecké, v čepcích, šátkách, rukávcích a zástěrách. Tyto vzácné věci shnily, jsou zničeny a lid nedal se odvrátiti od těch zvyků. Tak mnohá stařenka ukázala mi čepce, šátky, konce, plachetky, které s ní budou odpočívát v hrobě. A byly to skvostné exempláře, které za žádnou cenu nechtěla za slabší vyměnit ani prodat. A co neodpočívá a nehnije na hřbitovech, to vhozeno do hader, odvezeno do hadroven a na vždy zničeno.

Dostí pozdě byl jsem upozorněn na hadrovny, že se v nich všelicos najde. Zkusil jsem to napřed s jednotlivými hadráři, co s píšťalkou obcházejí dědiny a za různé tretky, prsténky, náprstky, jehly a nití berou hadry všeho druhu. Venkovský lid špinavé výšivky odhazoval. Nebyly k ničemu, ušily se nové. Z pytlů hader vybral jsem vždy něco, co stálo za schování. Někdo by se štítil do těch sáhnout. Byly tam

šaty špinavé, hadry po nemocných, vůbec co se hodilo na hnůj a co hadrář všelikde vyhrabal. Později i z hadroven dostával jsem pytle smrdutých hader a z těch všecko, co bylo vyšívané, vybíral, pral, čistil, kartáčoval, žehlil, vůbec každý kousek hleděl jsem nějak uplatnití. A bylo toho! A co všecko jsem našel v tom chaosu různé drobotiny! To byla škola pro mne! Na tom všem, co tu leželo v prachu a špíně, co v sobě mělo zárodky všech nemocí, co zapáchalo na míle, na tom jsem se učil.

Hadry byly ze všech končin moravského i uherského Slovácka. Nejprve jsem roztrídil známé od neznámých, moravské od uherského. A teď nastala spekulace nad těmi neznámými. Odkud jsou? Tak jsem se tázal napřed sebe a pak všech těch osob, s kterými jsem byl ve stycích hadrářských. Nad mnohou záhadou jsme ne den, ale měsíce i léta stáli. U některého kousku nebylo lze určit přesně provenience. Srovnávali jsme, vyptávali se, hledali u známých, v museích, u odborníků — nikde jsme nenalezli odpovědi. Nosil jsem ty haděrky po kapsách, byl jsem plesnivinou na dobro impregnován, chodil jsem na jarmarky, kde kterou ves jsem prolezl, abych mohl se dozvědět, kde tak vyšívají, jako je starý vzorek, prochodil jsem cis i trans, a neustal jsem, až jsem dospěl k prameni.

V hadrách našel jsem stopy po nejstarších výšivkách i krajkách, našel jsem tam i věci, o kterých jsem neměl ani tušení. Jakmile jsem je zjistil, již jsem hledal a pátral dál, abych pokud možno celou genesis práce, ornamenty,

varianty a barvy do všech odstínů získal. Nechtěl jsem mít pouze sbírku ukázek toho, co lid umělecky pracoval, ale celý vývoj, postup a různorodý materiál pohromadě, který by kdysi byl podkladem vědecké, soustavné, národopisné práce. Sbírat a spolu při tom nevyhledávat souvislost, topografii a jiné etnografické podrobnosti, je marná práce. Nedá se také ze sbírky nic vyjmout, protože každý kousek je nezbytnou součástíku ilustrující vývoj práce komposiční.

Materiál z hadroven získaný poskytl mi možnost poznati i odložené součástky krojové. Lid venkovský i ve svém způsobu šacení podléhal změnám, byl i v tom oboru stejně mnohostranně vynalézavý. Častější styk s okolím, s městem, přinesl změny krojové a odhozené věci byly v hadrách. Také i jiné předměty, které byly v souvislosti s krojem svátečním, svatebním, které se nenosily, byly pouze zachovány z hadroven. Co se toho zničilo před tím, nežli jsem začal zachraňovat! A hadroven bylo na Slovácku dosti. Pozdě litujeme — nebylo zájmu, nedbal nikdo o staré hadry a tak jsme se s mnohou vzácností rozloučili na vždy. Jenom pouhé upozornění dostačilo a bylo dobře. Lid dal si říci a chránil staré památky. Jakmile se rozmohl sběratelský ruch, v době, kdy se také pořádaly krajinské národopisné výstavy a četné odbory s pochopením cílů začaly zachraňovat národopisný materiál, pochopil i lid význam a cenu věcí domácích, dovedl je dráž prodávat, ale — bohužel — vyprodal všecko, co v truhlách bylo,

odchýlil se od původní domácí svérázné práce a začal se pozvolna poměšřovat.

V.

Má sběratelství svůj rub i líc: Zachraňuje a olupuje. Sběratel zachraňuje, co má cenu a mohlo by přijíti ve zkázu různým způsobem. Buď se věci odhodí, rozbijí, prodají, spálí a zničí všelickým způsobem. Je tedy chvalitebné, když sběratelé před ztrátou těchto věcí zavčas zakročí a získají dobrou věc. Zvláště tenkrát je nutno bdíti, když je velký shon po jistých předmětech a je obava, že by byly z vlasti odneseny. V tomto směru nedá se zachraňovací práce dosti oceniti, a kdybychom neměli doma oddaných přátel starožitností, kteří s láskou a hmotnými oběťmi získávají domácí památky, mnohé bylo by uniklo za hranici na vždy. Těchto bdělých strážců bylo u nás bohužel po řídku, byli Němci v tom směru o sto honů napřed. Kdybychom byli upozorněni na věci, jichž bylo kolem nás kdysi hojně, vzrostl by náš národopisný a umělecký poklad do znamenitého počtu. Začali jsme pozdě. Dnes jest sběratelů všude dosti, protože dnes každý ví, co má cenu a které předměty vyhledávat. Mám za to, že třeba zachraňovat a získávat ony věci, které nezdají se býti v pevných rukou, tedy tam, kde majitelům na předmětu nezáleží a kdo dá víc, ten předmět získá. Kde znají cenu předmětu a ctí památky, tam je nechme na pokoji. Vedme je však v evidenci. Stane se všelicos v životě a

nastanou okolnosti, kde by mohla věc přijít do nepravých rukou a tu třeba bdít, zvláště při pozůstalostech, kdy někdy pro neznalost ceny, často vzácné věci dostanou se lidem, kteří na předmětu nemají ani zvláštního zájmu.

Sběratelství, pokud zachraňuje, je ideálním snažením. Ale v mnohých směrech zvrhne se na ohromující vášeň a divou saň bestia triumphans, kdy se drancuje, olupuje, ničí. I o tom dlužno několik slov promluvíti. Někde z nerozumu a neznalosti mizí umělecké památky všeho druhu, boří se architektury, brány, ničí se náhrobní kameny, vyhazují se vzácné tepané věci, koberce, výšivky, keramiky, knihy a jiné. Zavedením centrální komise pro zachování uměleckých památek a zřízením inventářů mnohému zlořádu se předešlo. V poslední době obrátila se sběratelská horečka na předměty národopisné a vykonala v tom oboru vedle zachraňovací práce také hojně zla. Každé světlo vrhá stíny. Jakmile se ukázala na př. slovenská keramika, celé Slovensko bylo zaplaveno slidičí po džbancích, čepácích, talířích, svěceničkách, obrázcích a za nedlouho všechny chalupy byly o barevné, originální ozdoby předsíní a světnic oloupeny. I tam, kde ve zdi byly obrázky zazděny, neměly tyto památky pokoj a byly vydlabány, při tom ovšem rozbity. A čím bylo méně keramiky, tím více bylo poptávky, tím více rostly ceny. Co se stalo s keramikou, stalo se i s jinými předměty lidové domácí výroby, s výšiváním, krajkářstvím, nábytkem a jiným.

Vybralo se všecko, kde co bylo, nezůstalo ani vzorku, ani památky po tom všem, co kdysi bylo ušlechtilým domácím lidovým zaměstnáním. Staré věci nahrazovány moderními továrními výrobky, ženy neměly ani vzorků, podle kterých by mohly pracovat a tak leží umělecké zaměstnání lidu úhorem a zůstane jím i na vždy. Sběratelství urychlilo tento úpadek. Na troskách svérázného domácího umění zapustilo kořeny bezmyšlenkovité, bezbarvé, internacionální zaměstnání . . .

Jak rádi bychom viděli náš venkov v původním typu. Dnes je heslem: zachraňovat. Heslo vydáno hodně pozdě. Nyní bychom vraceli předměty tam, odkud byly odneseny, chceme-li mítí obrázek venkovský z nedaleké ještě minulosti. Otevřely se nám oči a vidíme, co jsme spáchali. My můžeme jenom v přibližné podobě sestavit bývalé selské domácí bydlení a život předků. Tak jako jinde i náš národ přirozeným chodem okolností opouštěl staré způsoby domácího zařízení, domácího zaměstnání a nepraktický kroj. Ani jsme nepozorovali; jak chudneme, pochod byl pozvolný, ale nezadržitelný. Dříve byl kroj, lidové umění *mluvou* lidu, umění vyjadřovalo duši lidu. Dnes jsou shlazeny stopy umění, ve všednosti a uniformovanosti není slohu, ani umění, na dnešní kroj nemá duše lidu vlivu, podléhá velení světové bezbarvosti a sešlosti. Kdy za starodávna spolupůsobila čínorodá fantasmie lidu, dnes vlivy tyto naprosto přestaly býti u jednotlivých kmenů směrodatnými. Všecko se podřizuje jednomu světovému

velení. Zmizela tím také jedna velice důležitá okolnost historická i kulturní. Kroj byl dokumentem kultury, vyspělosti, vzdělanosti a osvěty, národa a byl nerozlučnou charakteristickou součástíkou současného ducha doby. V kroji zračila se povaha národa v jednotlivých obdobích a dle ozdob souditi lze na proudy umělecké a ornamentální, které se vplížily mimoděk z cizích sadů na domácí půdu. Je třeba více rozhledu po současném tvoření lidu v určitých obdobích, tímto srovnáváním poznáme, zda a kam a pokud vnikaly kulturní proudy cizí. Souvisí to, jak dalece který národ se stýkal v různých směrech s jinými národy. Nesmíme pouze spokojiti se s tím, že popíšeme domácí kroj a jeho součástky, ale musíme svéráznost a originalitu jeho uvést v platnost s obdobnými zjevy u jiných národů, k nimž každý kmen svou uměleckou hřívnou přispívá na ucelování obrazu souvěkých krojů a tak se uplatní v řadě kulturních dějinách kroje vůbec. Sběratelství v tomto směru učinilo skutečně vděčný úkol. Zachránilo, co by dávno bylo zničeno a nikdo ani nemohl by nám o jistých součástkách krojových podati podrobnou zprávu. Dnešní pokolení nezná již součástek krojových, jež se všobecně ještě nosívaly před 60—80 lety. Uvedeme příklady ze Slovácka. Pokrývky hlavy velice se střídaly, zvláště mužů. Za starodávna nosívali plstěné hrotky, vydrovíce, širáčky s ohnutou obrubou (kulaté), později beranice. Nyní zjednávají si platnosti téměř plstěné klobouky. Také u žen měnila se

pokrývka hlavy. Tak nosívaly původně čepce přerozmanitých tvarů, skvostně vyšívané a šátky s analogickými ozdobami jako čepce. Tento způsob ozdoby hlavy a také svatební nádherné pentlení časem zmizelo. Na místo čepců a šatek přišly lipské šátky, někde tištěné, které dle různosti krojů rozmanitě na hlavu vázaly, svatební pentlení vytlačeno bylo nevkusnými věnečky. A také vázání lipských šátků mizí. A tak postupem času neubrání se žádná součástka krojová, aby nevzala nějakou změnu a neodchýlila se od prvotního tvaru. Měnily se kabáty, kazajky, šorce, fjertochy, haleny a kožichy. Co bylo variantů a pestrosti na Slovácku. Všecko se ztrácí, i vysoké boty pozbývají platnosti. Jenom u rukávců žen a mužských košil dosud setrvávají na starém střihu a výšivkách. Nemáme bohužel tolik materiálu spojitého, který by nám představil zřetelně organický vývoj všech součástí krojových od prvotních základů. Můžeme pouze ornamentiku výšivek, dřevořezby a malby srovnatí od primitivních tvarů až k dokonalejším. Také zde není řetěz prací úplný, poněvadž není materiálu. Výzdoba kroje odpovídala hmotným poměrům obyvatelstva. Kde byla chudoba, pracovalo se s laciným materiálem, v krajích bohatších vyvínovala se nádhera, ba přepych jako u panstva. Ale na obou místech byla věnována péče umělecké výzdobě. Umělecká výzdoba v nejskvěleším obraze jevila se na čepcích, šátkách, úvodnicích, koutnicích, na rukávcích, obojcích a zástěrách. Na těchto předmětech

rozvíjela se v pestré ornamentice malba je-
hlou, zde tvořily naše ženy a dívky pravé divy
kompoziční mnohostrannosti. Bylo mým dlou-
holetým snažením tento umělecký materiál
do podrobností sesbíratí a po odborech po-
stupně sestavití dle možností vývoj lidových
prací a určití předměty topograficky. Nasbí-
ratí materiál před 26 lety nebylo tak obtížno,
tenkráté nikdo o výšivky slovácké ani neza-
vadil, mohl jsem tedy po obcích v celém kraji
získati sbírku nových i starších předmětů,
kterou jsem stále soustavně doplňoval.

VI.

Měl jsem před sebou cíl, sesbíratí všechny
varianty drobných výšivek slováckých. Byly
to nejprvnější věci, kterých bylo mnoho,
o ostatním, co bylo vyšíváné, jsem ani ne-
věděl. Teprve postupem času, když děti do-
nesly něco zvláštního, co nebylo výšivkou
z rukávců, začaly se mi otvírat nové světy.
Poznal jsem, že vedle rukávců byly i kout-
nice a úvodnice, šorce a fjertochy umělecky
vypravené. Látka rostla. Čím starší věci, tím
jich bylo méně, protože nikdo neschovával
starých výšivek. Pozvolna zasahoval jsem
hloub do minulosti; tak nahodile byl jsem
vždy nějakým předmětem podnícen k novému
hledání. Vyšlapával jsem cestu po ne-
známé dosud oblasti, a čím více bylo mně
popřáno prošlapati si dráhy zpět, tím vzác-
nější poklady umělecké jsem nalézal. Mnoh-
dy těsně před zkázou zachytil jsem mnohou

cennou věc. Lid náš všeobecně nevážil si starých věcí, tvořil stále nové; měl rozkoš v práci a stále byl vynalézavý. Tato neúnavná a vytrvalá činnost byla příčinou, že na Slovácku bylo tolik látky a zásob zrovna do nekonečna. Jakmile se začalo sbírat, všechno se vytratilo, ani nevíme kam.

Začal jsem v Kunovicích. Napřed fragmenty nové i staré. Jak se co vyskytlo cizího, už jsem pátral, kde takové vzorky pracují. Šel jsem dál, ale stále jsem se pohyboval v okruhu analogických a těsně k sobě přiléhajících vzorků a technik. Drobných výšivek byla spousta. Rovnal jsem si dle skupin, dle ornamentů a dle míst. Jenom při bedlivém pozorování nabudeme vědomostí o nevyčerpitelné obrazotvornosti lidové. Rozeznáváme také technickou zdatnost. Každá žena vyšívala, ale tak, jak dovedla. I neumělé předměty zasluhovaly studia, neboť některá vyšíváčka neuměla sice technický materiál ovládat, ale měla výbornou invenci. A tak se věci doplňovaly navzájem. Současné práce měly sklon k povrchnosti, věnovalo se málo času vyšívání, také toho ubývalo. Později věnovaly se vyšívání pouze jisté ženy, které pěkně pracovaly na objednávku. Jindy by nevzala žena na sebe rukávců, které by nebyla vlastnoručně vyšívala. A dnes — všechno se koupí a co není vyšito, doplní se strojovou prací, aby byl aspoň barevný dojem. Nastalo pohodlí, za lidové umění domácí není náhrady.

Tušil jsem blízký západ umělecké lidové práce, zachovával jsem soustavně vše, co se

dalo. Vedle drobných výšivek obrátil jsem svou pozornost na prostředky z koutních plachet a úvodnic. I tyto věci vyskytovaly se v hadrech a ptal jsem se potom po vesnicích. Brzo sehnal jsem řadu pěkných variantů, že jsem mohl sestavit vývoj práce i ponenáhly spád k zjednodušení vyšívání. Co tu bylo ornamentů, invence a trpělivosti. Obdivuhodné je vyšívání v hrubém plátně, rovněž jako jemné vyšívání hedvábem na úvodnicích. Zprvu byly prostřední pruhy vyšívány tak, že prostředek měl zvláštní, hlavní ornament a poboční obruby — boky — také různé. Později vyšívaly pouze boky a doprostřed všilo se buď pěkně ornamentované sítkování, později sýkorová krajka na »grumle«, na konce nevkusné vyšívání halabúrem. I zde dospěl lid na pole nevkusů. Také zajímavé jsou »formy« šorců. Tvrdošíjná práce »vrapování«, zvláště u lněných sukní. Ale muselo to být. Co dnes? Kdo by vrapoval. Přišije se kus trháčku nebo pentle, což vykoná tutéž službu a není žádné práce. Jenom pohodlí — takové heslo zavládlo ve směrech domácí, lidové, umělecké práce na celé čáře. Tedy i vysbírání forem na sukních je důležité pro způsoby vrapování a prošívání ornamentu. Dnes ani nebudou vědět, že se tak pěkně sukně zdobily. Vrapování i na uherském Slovensku na sukních i na rukávcích vypsalo na nejvyšší stupeň jemné technické dokonalosti. Tam jsem bohužel v tento obor zasáhnul hodně pozdě, kdy techniky i staré předměty zanikly. Škoda, že se tam nikdo

sbíráním nezabýval, mohlo se zachrániti hodně materiálu. Na Slovensku sbíraly se pouze velké, pěkné kusy, drobotiny teprve dnes se shánějí, když už nic jiného není.

Pozoruhodnou událostí bylo, když mi přineslo děvče čtyřhranný kousek vyšívání. Nevěděl jsem, co to je a odkud. Baběnka mi hned pověděla, že je to starý čepec, že v něm chodívaly a k němu se přivazovala i pěkně vyšívaná šátka. Věc byla nádherná, skvostně provedená, jemná, mistrná. Tak před osmdesáti lety byla v lesku, potom nastaly lípské šátky. Hned jsem uvažoval, zda všude nosily ženy čepce a šátky a jakého druhu. Nastala zase zajímavá práce sběrací. Něco jsem pochodil sám, něco pomocnice, kterým jsem všecko ukázal a vysvětlil. Určil jsem obce, které se mají prohlédat, mají-li tam něco ze starých šatek a čepců. A šlo sbírání tenkrát dobře. Tak v pravý čas jsem sebral hojné representanty z tohoto oboru ze všech obcí a mohl jsem všecky typy topograficky přesně určit. Myslím, že tento obor byl nejvýznamnější záchrannou prací ve směru umělecké lidové práce v okrese uh.-hradištském, uh.-brodském a uh.-ostrožském. Dnes je po těch věcech veta. Jmenované okresy jsou v oboru vyšívání a způsobu kroje jednoho typu, ovšem v četných variantech. Od nich liší se již horňáci, kteří krojem, vyšívkami, technicky i ornamentálně budují zcela samostatně. Tak jsem začal zase znova počínaje od Lipova, přes Louku do Velké, Vrbky, Kuželova, Javorníka, Súchova, Vápenky a Novou Lhotu.

Něco bylo i v Boršicích u Hluku. Do těchto končin bylo už z Kunovic hodně daleko. Vycházel jsem vždy odpoledne z Kunovic a nocovával u přítele učitele Žabského v Louce. Za školou byl tam háj a v létě často jsme dlouho poslouchali v zahrádce tlukot slavičí. A tak jsem procházel od jara do zimy všechny tyto obce. Pomáhal mi studující Molnár z Javorníka a mnozí jiní, že jsem zachránil z toho kraje zanikající součástky krojové, šátky a čepce, které jsou naprosto rozdílny od čepců a šatek kraje uh.-hradištského. Na to jsem přešel na Lanžhot a Cahnov. Zde zase nové tvary, techniky, barvy. Ale málo; všechno před tím bylo vysbíráno p. Mayerem z Ahrdorfu a sbírky přešly v majetek knížete Lichtenštejna. Ostatní je roztroušeno po museích. I zde jsou čepce — dekle — a šátky, zase jiného tvaru a jinak se na hlavě nosí. A na Kyjovsku otevřely se barvy v plném rozpuku na pestrých zástěrách a pracné techniky na límcích hovoranských zvláště.

Moravská oblast slovanská poskytuje nekonečné poklady lidového umění vyšivacího ve všech směrech a přerozmanitých způsobech. Po celém tom kraji pracovaly kdysi velice pilně slovácké ženy a dívky, celý kraj byl pestrou lučinou a k barvám družila se radostná píseň. Dnes již se tlumí tyto jásavé barvy, slunce národního umění i kroje sklonilo se hodně na západ a jenom na několika málo místech vzpírá se zaniknutí. Líto mi bývalo, když stařenky z truhel vyhrabávaly zbytky krojové a vzpomínky, jak za starých

časů bylo jináče. Svět se pokazil a nákaza přenesla se z měst na venkov, kde zle řádila a odklízela, co bylo typem lidu a kraje.

VII.

Do nespořádaného chaosu nasbíraného materiálu samozřejmě zasáhla pořádací ruka. Nyní jsem poznával mezery. Když jsem rovnal výšivky, musel nastoupit systém. Bylo nezbytno spořádat předměty nejen dle topografického původu, dle oborů, ale i dle stáří. Věc hodně spleťitá a obtížná. Nebylo pomůcek, jenom vlastní nasbírané, často velmi kusé zkušenosti, které musely stále býti doplňovány, nesprávnosti odklizeny. A čistilo se zrno od plevy. Nebylo snadnou prací sestavit uzavřenou skupinu jistého oboru, vykazující retrospektivní pohled do tvůrčí dílny lidové. Zkusil jsem urovnat nejprve čepce, jakožto vyhynulé umělecké součástky krojové. Čepce čili dýnka vyskytovala se před třiceti lety již velmi spore. Soustředil jsem tehda všecku pozornost na tyto vzácné drobotiny, pátral po obcích, kde se nosívaly, posílal tam mnohokrát posly a po mnoha letech mohl jsem sestavit aspoň přibližně soustavný obraz zaniklé umělecké práce, která v dalších desetiletích byla stálým vzorem práce po stránce technické a ornamentální. Švadleny mívaly uschovány čepce, ze kterých vzory »vybíraly«. Řídily se vytrvale dle starých tradic a bylo tak dobře. Později zachycovaly vzory z tištěných vzorů a přišla záplava mo-

derních vzorků a s nimi technika křížkového a plochého slohu na kanavě. Nastalo do opravdy pohodlí. Naše vyšivačky přestaly myslet, obrazotvornost a vynalézavost usnula. Způsob starodávných, nedostižně pracných technik upadl v zapomenutí. Lid si odlehčoval, umdlával v práci umělecké a nebránil se, když rukodílnou práci vystřídala strojová tretka. Považuji dobu, kdy se nosívaly čepce a šátky, za vrchol umělecké vyšivací práce lidové; tenkrát umění toto bylo v zenitu. A když přestaly se nosit čepce, změnil se кроj a tak vytažena stavidla k odplavení lidového umění, což se postupně děje.

Když odložily čepce, odložily i šátky, které byly nerozlučnou součástí ozdoby hlavy a měly analogický způsob vyšívání jako čepce. Obé jsou dnes vzácností, kterých nezískáte, poněvadž jsou nadobro vysbírány.

Také pruhy koutnic a úvodnic mizejí, aspoň staré vzory nadobro jsou odloženy. Jsou vzácně vyšívány pěknými vzory. Tyto obory snažil jsem se rovněž soustředit ve všech variantech a chtěl jsem mít ze všech obcí typické representanty. I zde jsem napnul veškerou sběrací horlivost, aby zavčas byly zachovalé předměty získány za podklad ku etnografickému studiu. Se svými pomocníky chodil jsem po stopách, kam se ženy přestěhovaly, třeba do jiných míst, kde кроj odložily, zkrátka, vynaložil jsem vše, aby se nic neztratilo a vzácná věc se vypátrala. Měl jsem také katastr předmětů, které nebylo lze hned získat a dával dobrý pozor, aby mně nic dů-

ležitého neuniklo. Občas jsem prováděl kontrolu, zda lidé »změkli«, anebo zda někdo věci nedědil. Zkrátka bděl jsem a moji hlídači ostříhalí každou starou výšivku a nosívali pak tyto trofeje za značně zvýšené ceny. Později je zanášeli jinam, našli nové odbytiště. Ale mohu říci, že jsem celkem všecko cennější, pokud bylo přístupno prodeji, získal. Tak se mezery doplňovaly, článek ke článku se pojil, až byl řetěz věcí souvislých. Nebylo bez zajímavosti, jakým způsobem se často shledávalo toto domovské právo. Mám ještě několik nevyřízených příslušenství. Touto pracnou methodou utvařoval se celkem úplný obraz obrazotvornosti lidu, projevené v umělecké domácí práci. Velice mnoho vzácných věcí bylo dávno již v cizině, nezůstala naše země netknuta slídívoostí obchodníků starozitnostmi, jimž na soustavném sbírání nezáleží a kteří si vybírali pouze nejcennější předměty.

Neméně obtížné bylo sbírání výšivek na uherském Slovensku. Ba byla zde ta přítěž, že materiál národopisný rozptýlen byl po široké oblasti, téměř poloviny Uher. Slováci jsou buď hromadně usídlení v určitých stolících, anebo činí mocné kolonie v jiných obvodech. Hromadně ovládají tyto stolice: Prešpurskou, Nitranskou, Tekovskou, Trenčanskou, Turčanskou, Oravskou, Liptovskou, Hontskou, Zvoleňskou, Spišskou, Šáryšskou, Užohrodskou, Zemplínskou, Abanj-Tornanskou, Gemerskou a Novohradskou, zasahují i do Pešť-Pilišské, Komárenské a Ostříhom-

ské. Také silné procento mají ve stolicích Báčské, Bekéšské, Čanádské, Torontálské a v jiných stolicích. Také v Chorvatsku-Slavonii nalezneme silné kolonie slovácké (Stará Pazová). Velikou tuto oblast, Slováky osídlenou, národopisně přesně a věrně vystihnouti, jako naše Slovácko, na dnešní národopisné zkušenosti ještě nelze.

Když jsem se pustil na Slovensko, do opravdy jsem nevěděl, kde dřív začít. Zprvu jsem se jenom kolem ohlížel, nevěděl jsem také, jak se do toho pustit. Na Slovensku jsou jiné poměry než u nás. Těžko dostaťi se s lidem v přímý styk, není důvěry. Nepomůže, než svěřiti se bystrému židákovi, který na cizinci neopomene vyzvídati, co hledá, s čím cestuje, kam se ubírá, odkud je. Je zvědavý, ale ochotný, obzvláště, když by mohl míti nějaký obchod. Pro své cíle arcí potřeboval jsem pomocníků. Nevěděl jsem sám vlastně, čeho potřebuji. Musel jsem se dříve po etnografickém materiálu orientovati.

Začal jsem na samém kraji ve Skalici. Tam nebylo tehda — před 26 lety — ani počátečného ruchu uvědomovacího, také se tam volněji dýchalo. Chodíval jsem tam častěji z Kunovic pěšky, nebylo ještě železničního spojení. Ve Skalici byl výborný ředitel kůru pan Kohút rodem Čech, častěji jsem tam o svátcích hrával na varhany a pak jsme chodívali na víno. Nějaké výšivky i keramiku našel jsem zde po domech, více v blízkém Mokrýháji. To byl začátek. Ve Skalici poznal jsem čipernou židovku, která ochotně se dala do

sbírání, pochopila, co hledám a záhy přinesla pěknou nošku výšivek a talířů. Pro velkou vzdálenost a nedostatek volného času nebylo mi možno často do Skalice docházeti. Čekal jsem vždy, až jsem dostal oznámení, že někde je něco zvláštního a zajel jsem tam. Později prodlužoval jsem své tažení na Holič a z druhé strany přes Radošovce do Senice a Sobotiště, proslaveného sídla habanského. Materiál rostl, peněz ubývalo. Záhy nebylo, zač kupovat. Do těch dob spadá prodej mé první sbírky, po většině textilní, do musea brněnského a národopisného v Praze. Těžce jsem se loučil se zásobou tak vzácnou, která dosud náležitě doceněna není. Ale nebylo jiné pomoci. A zachraňovati jsem musel, neboť jsem zpozoroval zvláště v Prešpurku, Novém Městě nad Váhem, v Trnavě, Šoproni a jinde, jak se obchodníci se starožitnostmi vrhli na Slovensko, jak i vídeňští starožitníci sami projíždějí zvláště nítranskou stolicí, kde bohatě lovíli, neboť otevřela se jim dosud neznámá pokladnice uměleckých předmětů. Chtěl-li jsem s nimi závodit a v zápase řadu let vytrvat, musel jsem mít peníze. A také jsem se jich nebál. Byl jsem nucen dávat dobré, vysoké ceny, ale měl jsem radost z výsledků.

VIII.

Na uherském Slovensku byl již takřka zaveden obchod s předměty domácího lidového průmyslu. Po jednotlivých místech byli již obchodníci se starými výšivkami. Sídlu podom-

ních obchodníků bylo v Krakovanech, Stráži a ve Vrbovém. Odtud nosili nejvíce nové výšivky, zvané píšťanské a také tu a tam něco staršího. Dobré sběratele našel jsem poblíž moravských hranic v Novém Městě nad Váhem, Lubině a v Bošácké dolině. Tento kraj obzvláště vynikal zvláštní technikou krajkářskou a vzácným vyšíváním. Čepce a šátky, jakož i rukávce tvořily harmonický umělecký celek. Šátky byly mistrovstvím. Výšivky i krajky se doplňovaly bylo zřejmo, že obé hotovila jedna ruka. V tomto kraji bylo nesmírné bohatství výšivek. Handlíři měli sta a sta párů konců — a já neměl na všechno peněz, tím méně porozumění pro vzácné věci, které dnes ani za zlato nezáskáte nikde. Starý židák Rothmann v Novém Městě nad Váhem nosíval je po kapsách namačkané za mnou do kavárny, dával jsem mu i zálohu; s poslední mi upláchl. Nebyl první ani poslední, co slíboval a nic nedonesl. Chudák nemohl nic najít, všechno bylo vysbírané. Prošel jsem celé Pováží, v pravo, v levo, blízko i daleko od břehů. Všude byli nasazeni sběratelé, kteří »zboží« dodávali do Prešpurka, Budapešti, do Vídně a do cizozemska. Jak bohaté bylo Slovensko, když po celá desetiletí neustále bylo s dostatek výborného národopisného materiálu! Často jsem je navštěvoval, a psali mi, když měli něco zvláštního. Měli věci nesrovnávané, z různých končin Uher i odjinud, že jsem se do opravdy v té směsi často cítil cizím. Neodpověděli mi, když jsem se tázal, odkud věci jsou. Měli strach, abych jim nepokazil obchod, Tak jsem je nikdy podob-

nými otázkami netrápil. Bylo pak pernou prací určovat jednotlivé kousky dle původu. Nezbylo než pustit se na cesty a kráčet po stopách handlířů. Obtížná práce! Novější věci bylo snáze určit, ale starší věci lidé těžko poznávali, ani se nepamatovali, odkud asi by mohly být. A navracel jsem se z cest velice často s nepořízenou, Slovensko ve své zeměpisné rozložitosti poskytovalo hojnost variací. Brzo objevil se na trhu starožitnickém nový objev a spolu nová etnografická záhada. Mnoho a mnoho let trval tento pestrý ruch, zajímavý a ke studiu podněcující. Ale nyní již ona bývalá bohatost rozmanitosti předmětů národopisných velice zeslábla a jest velikou řídkostí, najdete-li nějakou vzácnější věc, která by ještě nebyla ve sbírkách zastoupena.

Toto se týká starých výšivek a součástek krojových, které lid odkládal, protože je nenosil. Často je prodával hadrářům, anebo postříhával na dětské šatky. Vůbec staré věci lid dával z domu. Lid v kroji se modernisoval, v obchodech vyloženy nové látky a přípravy, začala nová paráda. Novotám v kroji, pohodlnosti v práci přikloňoval se lid rád, a také nahražoval, kde jen bylo lze výšivku ruční strojovou vložkou. Také výšivky našly změn mnohých. Přišly objednávky z měst, vyšívá se dnes pro městské potřeby. Technika zůstala, také ornament, ale není po většině již přesné, důkladné práce. Poznáte to lehce na výšivkách z okolí Vrbového, Píšťan, Trnavy, Cífer a jinde, kde se mnoho pracuje pro obchody. Zde tratí se jemnost, vkus, spatřujete práce

konané na objednávku. Věci objednávají obchodníci a za výšivky vyměňují různé zboží, látky, krajky, hedvábí a jiné. Jakost práce je velice různá, národopisně úpadková. Jako všude jinde i na uherském Slovensku nastalo velice patrné odchýlení od prvotního způsobu výšivek. Srovnejte staré věci s novými a nepotřebujete komentáře. I zde řídnu výšivkářky a pouze švadleny pěstují uměleckou práci na objednávku. V intencích starých prolamovaných prací na koutních plachtách, jaké nalézali jsme zvláště kolem Prešpurka v bohatých domácnostech, dávno se nepracuje. Také krajkářství, které zvláště v rozmanitých ornamentech pro ozdobu plachet, šatek a čepců všude bylo pečlivě pěstováno, zaniklo na dobro a ve způsobu starých technik a vzorů více se nepracuje, poněvadž dotyčné krojové součástky více se nenosí. Moravské krajkářství nemělo tolik variantů v ornamentice a technice, jako slovenské. Soubor slovenského krajkářství tvoří široké pole svérázné umělecké práce po stránce technické, ornamentální a barevné. Snad dočkáme se díla o tomto převzácném lidovém umění, jemuž nikde se nevyrovnej.

Stolice nitranská a prešpurská byly nej-přednějším místem sběracím. Sem uchýlovali se sběratelé do měst a menších obcí, kde našli ochotné pomahače. Později mnozí jezdili přímo na trhy, zvláště do Trnavy a Fraštáku, kam lid i z dalekého okolí přinášival čepce, plachty, kroje, kožichy, šátky a jiné obnošené věci na prodej. Často pěknou věc jsme našli.

Dnes chodí se stále na trhy se starým zbožím, ale není více té výborné jakosti. Přišly na řadu pak i jiné stolice, někde se našlo více, někde méně. Místy se vybralo všecko. Připomínám jen Čičmany a Rybany z mnohých, kde dnes není památky po starých vyšivkách. Všecko po světě rozmeteno. Trenčansko, Orava, Zvoleň, Gemer, Hont, Tekov byl pro pátrán a všude nalezen národopisný materiál.

V Uhrách je mnoho museí a četných soukromých sbírek. Materiál ohromný, který svědčí o nekonečné produkci lidové. Obdivujete se pílí a mnohostrannosti ženských ručních prací, eleganci a mítrnosti práce. Bylo by žádoucí, aby práce ze Slovenska byly topograficky určeny a dle národopisných krojových okrsků roztríděny.

Bývalá pestrost a mnohostrannost krojů na Slovensku nenavrátí se v plném rozkvětu nikdy. Houfně stěhoval se lid do Ameriky, kroj odkládal, poměry životní a způsoby zaměstnání se změnily, lid v zástupech odcházel do práce na Moravu, do Čech a do dolní země, všude uchytil se novot a také neměl tolik času pracným vyšíváním a paličkováním krajek se zabývatí.

Působením výrobních spolků, v jichž čele stojí arcivévodkyně Isabella v Prešpurku, činí se nákladné pokusy zachovati lidové umění a přizpůsobiti je ku dnešním potřebám bohatších tříd. Založeno bylo více lidových dílen pro vyšívání, kde skutečně se zdarem se pracuje v duchu starých lidových uměleckých tradic.

IX.

Vedle vyšívání a krajkářství také jiné obory lidové umělecké práce byly předmětem sběratelské činnosti. Jeden obor zasahoval do druhého, všude bylo jakési příbuzenstvo. Cílevědomé sběratelství musí vyhledávat všechny složky do určitého oboru spadající, aby přesně ohraničen byl individuální okrsek. Sběratel svádí všechny prameny a praménky v jedno řečiště, aby se spojilo, co k sobě náleží. A také národopis vykazuje mnohostranný materiál do sebe zasahující, práce umělecké, řemeslné, práce mužů i žen. Ve všem jeví se stopy svérázného tvůrčího ducha, třeba někde jen v nepatrném odstínu, ale všechno nutno registrovat a slévat v celek. Lidové umění je základním kamenem kulturní historie, na něm je podstata, dle které se cení vyspělost národa. Tento nejvlastnější náš majetek máme chránit, je naším štítem v kulturním zápasu. Je úkolem odborníků a osob povolaných, aby z bohaté snůšky lidových prvků i celků sestavili vývoj a postup umělecké lidové tvorby, pokud je čistá, neporušená, vlastní. Tato práce je vyvrcholením sběratelského úsilí, jedno druhé doplňuje, všechny materialie tvoří evoluční čáru. Proto sběratelé také hleděli vždy vyhledat co možná nejužší souvislost časovou a topografickou v etnografických předmětech po stránce formální a ornamentální.

Nejenom krajky a vyšívky našeho lidu vynikaly neobyčejnou bohatostí invence a uměleckého provedení, také keramika a dřevo-

řezba poskytovala vděčné pole pro studium národního uměleckého průmyslu. Bohužel obrátila se sběratelská pozornost k těmto oborům poněkud pozdě, mnoho cenného materiálu dávno před tím uniklo i za hranice. Ale vzdor tomu, jakmile vydáno bylo sběratelské heslo: Keramiku — tak mnohostranné píli a hledání všemi kouty a směry podařilo se zachovati tolik, že lze skutečně sestaviti ucelený obraz utěšené výroby džbánkářské, svérázné, že jí od analogické výroby jiných kmenů hned na první pohled rozeznáte.

Keramika selská je dosud tvrdým oříškem badatelským a bude třeba ještě mnoho archivů a matric prohledati, až se mlhy, kleoucí se nad proveniencí této zajímavé tvorby venkovské, protrhají.

Předním úkolem bylo: nasbíratí materiál. Jakmile je dostatek materiálu, lze pak studovat a určovat, ovšem nejprve topograficky, pak dle stáří, malířů, slohu, forem a materiálu.

Dal jsem se také do sbírání keramiky, dlouho jsem se rozpakoval, neboť neměl jsem ještě veškeré krojové okresy na Slovensku prozkoumány. Ale vida, jak začínají handlířiti tu a tam pěkné mísy a čepáky nabízet, dal jsem se i na tento obor. Bylo dobře, že jsem začal; mohlo býti záhy pozdě, neboť vídeňští antikváři, potom výstava mileniová v Budapešti, obrátili pozornost svou k svérázné selské keramice a sbírání stalo se ve směru tom intenzivnější a kupování obtížnější. Měl jsem hodně pomocníků na všech stranách, dobře jsem je informoval — pokud

jsem tomu sám rozuměl — a během několika let shromáždil jsem rozptýlené předměty ze selských hrnčířských dílen v hojném množství.

Na moravské straně mnoho jsem nenašel. Nejvíce ještě zachováno bylo v hornáckých obcích. Odtud vedla mne cesta na pohraniční kopanice, do Vrbovců, dále k Myjavě a odtud do Sobotiště, sídla habanské keramické výroby. Prošel jsem Sv. Jány, Leváry, Malacky, Stupavu, Modrou, Boleráz, Košolnou, Dehtice, Dobrou vodu, celý revír džbánkářských dílen a řadu obcí, několika stolic jsem prohledal, prohledali moji pomocníci ještě víc a tak jsme snesli velice pestrou směs, svítící barevnými ozdobami jako smalt. Keramická výroba na Slovensku byla velice rozsáhlá a produkovalo se veliké množství zboží dílem jarmarečního, dílem na objednávku. Obdivujeme se mnohostrannosti forem i dekorace. Zřetelno, že džbánkáři měli snahu vyráběti novinky a jeden druhého předstihovati, aby získávali odběratele. Byli mezi nimi skutečně mistři malíři, výborní komponisté figur i květinových ozdob. Mnozí malíři cestovali — jak tehda bylo všeobecným zvykem — od dílny k dílně, od místa k místu a tak přenášeli nové vzorky dekorativní. Proto také mnohdy jsme v neznázích určovati přesně topografii některého předmětu, který na příklad má stejnou dekorativní ozdobu, ale na jiném střepu a na jiné formě. Na značky nemůžeme se spoléhati. Jenom některé mají vespod buď písmeno anebo celé jméno. A klamete se často v určování. Musel jsem často své názory měnit, neboť zá-

hady těžce se řešily. Snad společnou prací při veliké snůšce materiálu keramického dráhy této produkce se ozáří a budeme mít po ruce pak soustavné dílo o tomto význačném řemeslném umění, tak jako jinde se již postarali, aby národopisný materiál souborně a odborně byl zpracován.

Keramika byla předmětem výnosného obchodu. Prodávalo se doma, rozváželo se zboží do světa, ostatní rozebrali překupníci. Velkým odbytištěm zboží keramického byla poutnická místa. Pro tato se vyráběly čepáky, obrázky, džbány a jiné památkové předměty. Poutníci roznesli zboží daleko do světa a po jarmarcích také se velice mnoho po širokých oblastech rozptýlilo. Nemůžeme tedy souditi, že tam, kde jsme nějakou mísu nebo džbán našli, že tam byla věc zhotovena. I v cizích zemích je mnoho keramiky ze Slovenska, byla oblíbená a rozvážena daleko. Zprvu sbírány pouze staré, vzácné kusy, dnes i mladší, slabší věci mají značnou cenu. I v tomto oboru docílili obchodníci vysokého kursu, poněvadž poptávka rostla následkem rozmnožení řad sběratelů. Výšivky lehce a dobře se transportovaly. Hůře bylo s křehkou, často velice popraskanou keramikou. Sotva několik kusů zdravých jsem přinesl; více bylo pacientů. Získati cenné předměty z majetku privátního bylo nsnadno. Pouze mnohostranné styky, známosti a doporučení usnadnily, že předmět byl zakoupen, po případě vyměněn. Dnes vzácné kusy jsou řídkým zjevem.

Méně jsem se zabýval sbíráním dřevořezeb:

čorpáků, forem na máslo a sýry, obušků, fujar a nábytku. I na těchto předmětech patrný jsou stopy uměleckého tvoření a jasné vyjádření individuality lidové. Náleží tedy i dřevorezby mezi umělecké pletivo etnografického materiálu. Bohužel jsme v oboru tom méně bohatí než v keramice a výšivkách. Na dřevorezбách pozorujeme určitou souvislost ornamentální a svéráznou slohovost jako v jiných výrobcích lidových, které bez průpravy, škol a návodu budovány byly přesně na zděděných domácích tradicích.

X.

Bylo by sbírání národopisných a kulturních památek kusé, ba nedostatečné, kdyby se k této činnosti nepřidružil komentář, který podává výklad a zkušenosti odborné k nasbíraným předmětům přiléhající. Ale kde vzít materiál ke komentáři? Nemáte nikde čeho se zachytit, není přípravných prací, nikde podkladu. Děláte průkopníka, těžko se probíjíte v před a nesčíslněkrátě klopýtnete. Jakási vnitřní snaha žene Vás po pátrání, kráčíte po stopě, často se ztratí, zavede do slepé uličky, i na scestí. Něco postavíme, slepíme, hned zboříme, a tak se stále opakuje trudná práce. Není se zač chytit, všude nezorané lány. Chodíte křížem, vracíte se, obcházíte, dotazujete se a co snesete, často jenom pavučinka. Ano, tam, kde jsou archívalie, zápisy a jiné dokumenty, tam se dobře buduje. Ale stavěti bez základů nelze! Snášel jsem materiál k základům. Svízelná, trnitá cesta! Nejprve jsem sestavoval

věci příbuzné, podobné formou a ornamentem. Tvořil jsem skupiny, které jsem stále doplňoval a ohraničoval. Kde jsem zvěděl o osobách, že mají zájem o lidové umění, ihned jsem se s nimi spojil. Tak jsem našel seniora P. Beblavého v Sobotišti, který snesl materiál o habánech v Sobotišti, našel jsem M. Spitzera v Šološnici, který psal o staré keramice, vyhledal jsem pilného p. Ríznera v Zemanském Podhradí, který pomáhal hledat literaturu o habánech, hledal jsem po všech habánských dvorech tradice, sedával jsem často na »klučárni« v Sobotišti, abych se dozvěděl o starobylém životě na habánském dvoře, prošel jsem vícekrát habánský dvůr v Levárech, dosud v oboru výroby keramické určitě nezjištěných. Poznával jsem tak po krapce výrobu, předměty, naučil jsem se rozlišovat zboží dle původu, pokud ovšem byl k tomu pevný podklad.

Výšivky daly se snáze topograficky určit než keramika. Velice staré výšivky těžko se přesně zjistí, kdo je hotovil. Mnoho bylo vyšivaček, které pracovaly na zakázku a na trhy. Tím lze vysvětliti množství stejných výšivek, ovšem různé jakosti. Zvláště poukazují na prolamované vyšívání na slovenských koutnicích a zástěrách, rovněž i na práce sítkované. Na těchto pracích lze pozorovati vytrvalou píli, mistrné ovládání techniky a pečlivé provedení. Najdete analogické výšivky jak na Slovensku, tak i na jihu Uher, na Valašsku a na moravském Slovácku. Zboží se rozváželo na trhy a jako módní předmět pro domácnosti bylo kupováno. Jak nastaly tkaniny, bylo veta po ruč-

ních pracích v tomto směru. Také sítkování záhy bylo přeneseno na stroj a tak mistrně napodobeno, že nebylo od ruční výroby k rozeznání. I v jiných odvětvích začala strojní výroba vytlačovati svéráznou ruční práci. Stroj učinil konec mnohým zajímavým oborům lidového zaměstnání, tím také i působil na změnu jednotlivých součástí krojových. A při sbírání všelicos přišlo do ruky, co ukazovalo vývoj i úpadek. Chudoba doprovázela úpadek zvláště při kroji. Bylo náhodou a někdy okolnostmi něco před zapadnutím zachyceno. Můj zřetel obracel se k věcem naprosto zapomenutým, odloženým. Zachrániti z toho oboru vše, co bylo možno, bylo mým cílem, také mé pomocníky a pomocnice jsem na tyto předměty zvláště upozorňoval. Co jsem zachytil, snažil jsem se také hned publikovati, aby zachráněný umělecký majetek stal se majetkem všeobecným. Tak zvláště pilně jsem sbíral čepce a šátky na moravském Slovácku. Byly to odložené součástky krojové, vzorné práce umělecké. Úprka namaloval, jak se nosily čepce a vázaly šátky, a povstalo dílo: Slovácké čepce, obsahující vedle obrazů Úprkových a textu všechny varianty převzácného technicky i ornamentálně zajímavého vyšívání, které naprosto zaniklo. Dílo vyšlo také německy u Schrolla ve Vídni. Dílo o šátkách jsem nevydal, rovněž o čepcích hornáckých, které s obrazem Mandelovým bylo připraveno a jest ve sbírkách mor. zemského musea. Materiál jest připraven a srovnán, všechny varianty sneseny. Činil jsem tak i v jiných oborech, že jsem ne-

vyhledával pouze zvláště pěkné a cenné kusy, nýbrž všecko, co mělo souvislost a vztahovalo se k jistému kruhu lidové práce. Od věcí nejmenších do největších narovnal jsem řady příbuzných článků. Nejen čepce a šátky z různých končin, ale i výšivky drobné z rukávců mužů a žen až do nejstarších dob, pokud bylo lze najít. Tyto jsem začal vydávat v barevné reprodukci: Slovácké ornamenty. Bylo mým úmyslem předvésti v tomto díle svéráznost ornamentální a všechny varianty dle obcí se různících z celého Slovácka a sice ukázat ornament a jeho metamorfosu od staré doby až po dnešek. Snášel jsem tedy pečlivě ze všech obcí po Slovácku mnohostranný materiál. Bylo bezmála na 50.000 kusů těch drobných výšivek. Materiál zajisté hojný k vydání velkého díla. Bohužel nebylo porozumění a po druhém svazku nevyšel posud další. Sebral jsem také šátky horňácké ve všech variantech, které k čepcům souhlasily.

Také límce čili obojky z Podluží a Kyjovska, odtamtud i zástěry. Rovněž koutnice a úvodnice ve všech variantech a ze všech obcí. I tyto komplexy zasluhují souborné publikace. Náleží lněné koutnice mezi nejstarší výšivky. Také vrapování šorců zasluhuje pozornosti a poněvadž dnes zaniká, zajímavý je soubor vzorků na »formách«. K výšivkám družilo se sítkování na plachtách a čepcích. O tom napsal jsem do Časopisu musejního a do »Zeitschrift für oest. Volkskunde« s četnými vyobrazeními doprovozené pojednání. Zvláštní pozornost věnoval jsem krajkářství. O tom

více drobných prací uveřejněno je v »Moravské Orlici« a »Pozoru«. Srovnal jsem na 1500 kusů variantů vzorků a technik krajek, které sbírka může rovněž býti publikována a sloužiti moderním pracím za výbornou pomůcku. Průmysl krajkářský na Slovácku úplně zaniknul. Při mnohostrannosti ručních lidových prací nespouštěl jsem se zřetele souvislost ornamentální, která se doplňovala ve všech oborech a tvořila při národním kroji harmonický celek. Kdežto na Moravě veškeré součástky krojové byly výrobou domácí jak po stránce umělecké, technické a materiální, shledal jsem na uherském Slovensku, že bohaté rodiny selské měly koutnice a plachty pracované s takovým vybraným vkusem, nedostižnou technikou a seriosním ornamentem, že téměř jsme v pochybnosti, že by práce tohoto typu byly výrobou v selské domácnosti a že byly pracovány na objednávku od švadlen odborných. Posud nebylo mi lze původ těchto prací zjistiti. Ale pokud se týče drobných prací vyšivkových a krajek, je na Slovensku umění na vysokém stupni, ba naše v mnohém směru převyšuje. Jsou to zvláště vyšivky z Bošácké doliny, z Lubiny, Hrachoviště, z Čataj, Bělé, Šoporné, Čičman, Ryban, Pravna a z mnoha jiných míst stolice Turčanské, Nitranské a Prešpurské. Ale i jinde najdete pozoruhodné předměty vyšivané. Moravské Slovácko jest po stránce lidové domácí práce topograficky přesně určeno. Dnes můžeme s určitostí pověděti o každém kousku vyšívání, odkud pochází a také, jak je starý. Škoda, že se nezachovaly

také staré šaty, opásky, vydrovíce, šířáky, aby-
chom i krajově mohli nastíniti vývoj kroje
na našem Slovácku. Z těchto věcí je nejméně
zachováno. Kožichy, haleny, kordule, mentíky,
nohavice, vůbec všechny kroje mužské i ženské,
stříhy, štrápce, cifrování, rovněž i tkaniva na
polštáře, plátna a domácí sukna, všecko, co
bylo součástí kroje a selské domácnosti,
mělo býti v hojném výběru a retrospektivně
zachováno.

XI.

Topografické určování výšivek dalo sice
hodně práce, obtížnější však bylo zjišťovati
původ a výrobu selské keramiky. Nebylo snad
předmětu tak po světě rozptýleného v rozma-
nitých formách a ozdobách jako zboží hrncíř-
ského. Od nejstarších dob bylo hrncířské ná-
dobí zbožím trhovým. Daleko široko i za hra-
nice rozváželo se toto zboží, bylo oblíbeno a
proto byl i hojný odbyt. Kdy se vyrábělo na
Moravě nejprve polévané, pomalované zboží
hrncířské, není dosud přesně zjištěno. Víme
pouze, že se zde vyráběla již v 17. století záhy
na počátku pěkně malovaná kamna. Dlužno
však podotknouti, že kamnáři byli hrncíři,
kdežto výrobci drobného zboží trhového byli
džbánkáři, kteří do cechu hrncířského nepa-
třili a s nimi vůbec v žádné souvislosti nebyli.
Hrncíři byli daleko staršího původu než drobní
džbánkáři. Vykopané kachle nasvědčují tomu,
jak za starých časů na vysokém stupni techní-
ckém i uměleckém bylo u nás kamnářství. Ce-

chovní listiny hrnčířské jsou s počátku 17. stol. Toufaři, toufarové zboží bylo všude. V městech jsou staré názvy ulic: hrnčířská (Töpfergasse), najdete spousty střepů z kachlí a hrnců všude, kde byly dílny. Nemůžeme však seřadit zboží dle původu. Vzdor tomu, že zkoumáme střepy, polevy, formy, nelze řemeslných výrobků zjistit, ač je nesporno, že na Moravě výroba hrnčířská kvetla a dosáhla značné vyspělosti technické. Jsme stále v domněnkách, že nejstarší věci vůbec nelze zjistit. Což továrnické zboží — je ovšem mladšího původu — poznáme snadno. Ale zboží venkovských výrobců po většině je dosud záhadou a je potřebí hojně pracovníků a badatelů, zvláště v archívech, matrikách a cechovních zápisech, kteří by snášeli kapku ke kapce, abychom měli v této záhadné lidové produkci jasno.

V oboru keramiky zaujal jsem pátrání po habanské keramice, která svým typem a pomalováním nad jiné vynikala. Materiálu bylo dosti, méně však zpráv o původu a výrobě. Literatura o habanech je dosti značná, pojednává však ponejvíce o jejich způsobech domácího života, komunismu, náboženství, o častých pronásledováních pro víru, o počtu řemesel a domácím zaměstnání, avšak nikde není lze vypátrat, kde a za jakých okolností začali vyrábět zboží z hlíny, jak je formovali, polévali a malovali.

Na Moravu přistěhovali se Habáni čili Novokřtěnci r. 1526. Století zde obývali a za ten celý dlouhý čas nemáme zde autentických, pevných bodů, které by byly nám po-

můckou a východištěm k pátrání po řemeslných výrobcích jejich typu. Máme posud neurčité domněnky. Kdo vyvede nás z tohoto labyrintu? Nejvíce je nám záhadný pobyt novokřtěnců na Moravě po stránce kulturní a sice zvláště co se týče výroby keramické. Z periody jich pobytu na Moravě nemáme autentického pramene ani předmětu, který bychom mohli poznačiti jako habanský. Což zde neprovozovali hrnčířství? Záhadno je a nedá se rozluštit, proč teprve na Slovensku nalézáme bezpečné prameny o hrnčířství habanském. Ku provozování každého řemesla potřebí je určité průpravy. Ke keramice zvláště. Co nutno vykonati zkoušek s pálením hlíny, s polevy, s formováním, než se docílí žádoucí výsledek.

Proto je také podivno, jak mohli habáni, sotva že přišli na uherské Slovensko, prováděti technicky tak dokonalé zboží. Kde se tomu naučili? Kde našli předpravu k této výrobě? Je odborníkům známo, co stojí i za dnešních časů, kdy máme chemii po ruce, abychom docílili pěkný, jasný, bílý polev bez trhlin, jak těžko docílití pěkné, emailové barvy všech druhů, jak těžko naléztí směs hlíny, která by s polevy souhlasila a naopak. Všecko toto podnes je nevysvětleno a neznámo, zda domácí, slovenský lid, v tomto typu, jako habáni, vyráběl hrnce, mísy, talíře a džbány. Že zde stávala výroba domácího typu, je zjištěno. Napsal jsem o tom v časopise musejních spolků »o nejstarší slovácké keramice« (s vyobrazením). Našel jsem prastaré

mísy, mající stlumené květinové a geometrické dekorativní ornamenty. Jsou to rázovité, domácí výrobky, které vedle zvláštního nespáleného polevu mají i podivnou formu, jakou na výrobcích habanských nikde neshledáváme. Tuto formu, jakož i výzdobu habání nikde nepřevzali za svou, nýbrž ve všech směrech své výroby se od domácí, autochtonní diametrálně rozlišují. To jsou nerozluštěné záhady. Tvrdí-li někdo, že habání přišedše k nám, našli zde domácí výrobu keramickou a jí přejavše zdokonalili, nemůžeme zbýti se pochybností, proč pominuli domácích výrobních i dekorativních tradic?

Habání rozhodně různí se svými výrobky jak formou, tak polevem i výzdobou. Mezi výrobou prvotní domácí a habanskou není souvislosti. A nezbývá, než vyhledávati stále prameny, kterak habání nabyli technických zručností, odkud je vzali, kdo je naučil keramické výrobě. Habanské dvory v Levárech a Sobotišti byly sídlem habanské keramiky. Zde se mnoho zboží vyrobilo a odtud daleko do světa rozváželo. Nekonečné množství různorodého zboží se zde zhotovilo, a i tenkrát, když zanikly habanské dvory, pracovali jednotlivci v témž stylu po vesnicích. Do doby zániku habanské keramiky spadá zakládání keramických továren na Moravě i v Uhrách. I z těchto továren vyšli tovaryši i mistři, kteří usadivše se na venkově, výborné práce prováděli. Stupavští mistři zřejmě ukazují, jaký vliv na jejich výrobu měla holičská továrna, také v Bolerázu pracovali podobným typem

a dekorem. Toto jsou však výrobky z let 1790. Ale jsou habanské předměty 1605, 1610 a pozdější tak krásně formou i malbou provedené, že dávno před tím muselo se hrnčířství provozovat, než dospělo k takové dokonalosti. Svě názory o habanské keramice jsem musel měnit, poněvadž průběhem sbírání materiálu a tradic našel jsem jiné stopy, ale posud nejsme u pramene a názory se rozbíhají.

Mnoho jsem snesl, pokud se týče mistrů, malířů a topografie. Ale posud nejsem tam, abych mohl říci, kdo je původcem habanské keramiky. Nanejvýše mohl bych se přikloniti k domněnce, že sem přišli odjinud mistři malíři — jako vůbec tehda se cestovalo od dílny k dílně — kteří zavedli nové, dosud zde neznámé způsoby polevů, pomalování a forem, kterážto metoda během času a vlivem silné tvůrčí individuality lidové převzala ráz čistě národní. O keramice psal jsem v »Hlasu«, »Českém Lidu«, »Pozoru« a jinde.

XII.

Uzavírám reminiscence na dlouhou řadu let, kdy přecházel jsem po Moravě a Slovensku a sám i prostřednictvím četných pomocníků snášel jsem lidové umělecké památky, aby z tohoto materiálu jednou čerpatí mohl náš umělecký průmysl a abychom ve vlastním majetku měli umělecké dědictví svých předků. Nesbíral jsem nahodile, nýbrž účelně. Hleděl jsem doplňovati mezery a z prvků sestavo-

vati řetězy. Práce stávala se obtížnější, čím více rozšiřoval se kruh sběratelů, čímž mnoho dobrého cenného materiálu unikalo a stalo se nepřístupným. Všecko sebratí jsem nemohl, spokojil jsem se, když jsem získal tolik materiálu, který by mi zobrazil typy z určitých period vývoje jistého oboru lidové práce. Co jsem nezískal sám a co vůbec bylo nedosažitelným, hleděl jsem aspoň zapsat, eventuálně popsat a ofotografovat. Tak činil jsem při keramice a sítkování, později i skla jsem fotografoval, ale tohoto oboru jsem zanechal, poněvadž nestačovaly finance. Byl jsem spokojen, že jsem měl všeobecný přehled o keramice, výšivkách a krajkách. Kroje jsem nesbíral, jednalo se mi pouze o uměleckou lidovou práci. Bylo více zajímavostí, které zasluhovaly pozornosti, jako na př. sbírání zvyků a obyčejů, přísloví, her, tanců, písní, pověr a jiné. Ale na to síly jednoho člověka nestačí. Svatbu v Derfli popsal jsem v »Českém lidu«, národopisný »inventář« v »Národních Listech« (1906). Dotýkal jsem se všeho, co mělo souvislost s národopisem, upozorňoval a pobádal k činnosti. Chodil jsem po stopách lidového umění do všech koutů, abych poznal jeho hranice. Často jsem bloudil, našel jsem něco v obci, co tam nepatřilo. Stalo se, že se děvčata vdávala i do vzdálenějších obcí, vzala s sebou kroj, který záhy odložila a přizpůsobila se novému, totiž tomu, jaký se nosil v obci jejího muže. Našel jsem na Slovácku hanácké i valašské úvodnice. Byly sem nevěstami přeneseny, i jiné předměty národo-

pisné cizokrajné, jak už to bývá všeobecně, když se lid se širším okolím stýká. Proto bylo vždy nutno opatrnosti při zařazování předmětů dle původu. Topografický nález, totiž místo, kde jsme předmět získali, není zároveň místem výrobním. Až jsme orientováni, tak nás nahodilé objevení se některého cizího předmětu nepřekvapí. Dnes již máme tolik známostí o našem národopisném majetku ze všech oborů, že můžeme původ věci přesně stanovit.

Do sbírek sešlo se více předmětů exotických, totiž takových, které nalézaly se v sel-ských domácnostech, ale příslušely asi dříve do panských sídel, anebo byly z ciziny sem přeneseny od obchodníků, vojáků anebo po lodích po Dunaji. Vtipný a vnímavý lid všeli-
cos na těchto předmětech našel, co si po svém způsobu zformoval pro sebe, bez újmy vlastní svéráznosti.

Když jsem tak chodil po Slovensku, díval jsem se po krajině, studoval historii a napsal řadu cestopisných obrázků, z nichž některé zde uvádím: Na štrbském plese, Plavecký zá-
mek, Na červený kámen, Súlovským žlebem, Lietava, Z okolí Čičman, Zliechov a Valašská Belá, na Detvu, Na habanském dvoře, Pouť v Zárječí, Tálenská pouť, Na Javorinu, Toulky po spišské stolicí, Habání v Sobotišti, Báňská Kremnice a jiné. O svých zkušeno-
stech psal jsem ve feuilletonech »Mor. Orlice«
»Z mé národopisné tvorby«, v umělecké Be-
sedě v Prostějově přednášel jsem o slováckém

ornamentu, na valné hromadě Sdružení moravských umělců v Hranicích o zaniklých továrnách keramických na Moravě. Mimo to napsal jsem dějiny sklářství na Moravě, řadu článků o uměleckém průmyslu: Moravští měďorytci, Malba na skle, Práce kované, Práce emailované, Miniatury, Koberce a jiné články informativní. Jmenuji jen tak něco, protože nemám soupisu svých věcí. Psal jsem ale nejvíce do periodických listů, aby veřejnost co nejširší měla zájem na umění vůbec a na lidovém zvláště. Práce v musejních a odborných listech neproniknou tak do širokých vrstev.

Svémi pracemi a náčrty dával jsem jenom podněty, aby povolanejší tyto osnovy doplňovali a rozšiřovali. Věděl jsem, že často dostačí upozornění, aby se dobré dílo provedlo. Po atómech sbírá se materiál, již je nasbíraný; nastává nyní úkol, aby látka byla věcně, odborně a umělecky zpracována.

Národopis je součástí dějin kulturních. V materiálu národopisném mluví k nám ušlechtilá duše lidu. Lidové umění je nevyvratným dokumentem svérázného nadání a tvoření. Jím dokazujeme, že jsme ve směrech uměleckých svými a náležíme mezi nejvyspělejší kulturní národy.

Jinde, kde nedbali těchto uměleckých zkazek národních a kde nebrali lidové umění pod ochranný štít, pozbyli velice mnoho, nemají oč se opírat. My — bohudík — vzdor nepřízni přerozmanitých činitelů, zachovali

jsme z velké části pokud, bylo možno dosud nedoceněný národopisný umělecký majetek domácí.

Na Moravě některé kmeny odložily dávno svůj národní kroj a spolu s ním i všecko, co k němu se tísnilo: umělecký průmysl, staré zvyky a způsob života. Na Slovácku dosud kroj trvá, ovšem na mnoho místech protrženy jsou hráze, jimiž nezkráceným proudem žene se záplava moderních způsobů, která po částech odplavuje nádherné ozdoby krojové.

Tak zapadá barevnost, tak zapomíná se na původní domácí ruční práce a co ještě před nedávnem žilo, stává se mrtvým národopisným materiálem. V zenithu národní kroj udržetí se dnes nedá, vlivem okolností na snadě ležících má poznenáhly sklon k všeobecné módě a tento spád žádnými prostředky zastaviti nelze. Snad někde, kde ještě není velký styk s cizinou, kde lid nejezdí do světa a drží se domácnosti, kvéstí bude déle nádherný květ Slovácka, kroj malebný a umělecký, ale tam, kde lid chodí do továren, do měst a do Rakous za prací, ten kroje ryzího nezachová.

Ani tehda jsem netušil, když před 26 lety kousek ke kousku ze zábavy jsem skládal, že ono nevyčerpatelné bohatství tak záhy s povrhu zmizí. Vracím-li se nyní po letech do těch zapadlých osad moravských i slovenských, ani kroje, ani lidu nepoznávám. Chalupy mění svou tvářnost, sady a vinohrady jsou překopány, útulné háje vykučovány, da-

leké pastviny rozorány a lid chodí většinou v panských šatech, na místo výšivek vkládají se strojové vložky, vázaných šátků nespatříte a bodrá veselost, jevící se o svatbách, hodech a fašanku, je stlumená. Není dnešek ani stínem předešlých, jásavých, radostných dob, když jsem začal sbírat a učil se na všechno dívat. Pomalu nebude už nač se podívat. Originály mizejí. Škoda té spousty malebných, úchvatných obrazů krojových, jaké se nám každou neděli a svátek po návších rozvíjely jako nedostižné panorama. Neuvidíme je tak neporušené nikdy. Zůstanou jenom vzpomínky na ty časy, kdy jsme se toulali krajem a tak mlčky kochali se vzácnými požitky v radostném kraji bez moderní poruchy...

—000—